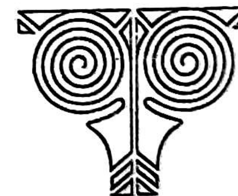
Verska anketa u Beogradu i njeni zaključci.

S kritičnim primedbama i praktičnim predlozima za popravljanje materijalnoga položaja svećenstva saopćio

dr. Rado Kušej,
profesor universiteta u Ljubljani.

Izdanje autorovo.

Ljubljana, 1922.

Natisnila Jugoslovanska tiskarna u Ljubljani.

I.

Program verske ankete.

1. Otvaranje ankete.

Prvi korak, da se zakonitim putem reše najnužnija versko-politička pitanja u našoj kraljevini, poduzelo je Ministarstvo Vera odlukom od 1. novembra 1921, broj 11.729, kojom je pozvalo zastupnike pravoslavne, katoličke i evangeličke crkve, te muslimanske i jevrejske veroispovesti na anketu u Beogradu, koja je radila od 15. do 22. novembra 1921.

Kao program, što ga je po spomenutoj odluci imala anketa svršiti, određene su ove tri tačke:

a) pravni položaj svih u ustavu priznatih veroispovesti prema državi;

b) uređenje interkonfesionalnih odnošaja;

c) materialno obezbeđenje (gmotno osiguranje) verskih službenika svih priznatih konfesija.

Anketu je otvorio 15. novembra u 16 sata ministar Vera g. Milivoje Jovanović s kratkim govorom, u kom je razjasnio njenu svrhu, izrazio želju, da se predstavnici različitih konfesija razdele na sekcije, kako bi svaka sekcija zauzela svoje stanovište prema programu ankete, da bi se tako na idućoj plenarnoj sednici moglo razpravljati o njihovim zaključcima. Za pravoslavnu, katoličku i muslimansku sekciju odredio je g. ministar svoje izvestitelje; šta je njihova dužnost, to nije pobliže utvrdio. Očevidno je stvar bila tako zamišljena, da izvestitelji prisustvuju sednicama sekcija, da u pojedinostima upoznaju njihove želje i njihovo stanovište te da kao stručnjaci dadu ministarstvu svoja mnenja i po potrebi tačnije informacije i razjašnjenja.

Anketa je imala, kako je g. ministar nekoliko puta naglasio, informativan karakter. Nije se imalo pretresati ni o kakvom zakonskom nacrtu. Vlada je

htela u prvom redu upoznati mišljenja predstavnika pojedinih konfesija i tako dobiti neke upute, na osnovu kojih bi mogla pristupiti rešavanju teških versko-političnih problema.

Prilikom otvaranja ankete dodao je g. ministar već spomenutim trima tačkama programa još jednu: naime, u koliko da se održe i kako da se svetkuju mnogobrojni verski i državni praznici. Predstavnici konfesija su se izjavili i o tome pitanju načinom, koji s jedne strane odgovara njihovom verskom stanovištu, a s druge strane čuva ekonomske interese državljana.

Plenum ankete sastao se je 22. novembra. Sve konfesije i njihovi referenti svršili su dotle, što im je bilo određeno. Svaka je sekcija imala napismeno formulirane svoje zaključke, koji su se tom prilikom pročitali i po potrebi razjasnili. S tim je program ankete bio iscrpan.

Svrha ovoga spisa je, saopćiti zaključke verske ankete široj javnosti, naročito krugovima, kojih se oni najviše tiču. Zapisnici sednica katoličke sekcije i referat izvestitelja ministarstva štampani su po originalima od reči do reči. Isto tako su i zaključci i referati drugih sekcija, u svojim glavnim tačkama, izvedeni iz originala i uneseni u ovaj spis. Uveren sam, da je to najsigurniji put, kako bi se upoznali sa težnjama i željama svih veroispovesti u državi i da se omogući svakoj konfesiji uspešna kontrola o tom, da li centralna vlada izvađa načela ravnopravnosti pravilno ili ne.

Da li su zaključci sekcija za dotične veroispovesti obavezni?

Vlada je sazvala anketu s tačno određenom svrhom. Predstavnike konfesija su odredile kompetentne verske vlasti. Učasnicima[1] je bio već unapred poznat program savetovanja. Zato se moraju držati načelne izjave sekcija bez sumnje kao obavezne za dotičnu crkvu ili versku zajednicu kao pravnu osobu u državi. To se mora naročito zbog toga naglasiti, jer nam zaključci ankete — u koliko vlada na njih u jezgri pristane — daju konture za obim verske autonomije i,

[1] Slov. udeleženci.

što je još važnije, ključ, da se odstrani socijalna beda među svećenicima.

2. Nekoliko kritičnih primedaba programnim tačkama.

a) O položaju crkve i verskih zajednica prema državi.

Jasno je, da su predstavnici svih veroispovesti morali posmatrati čitavi kompleks verskopolitičkih pitanja jedino sa stajališta, koje im nalaže njihov verozakon. Popuštati u verskim propisima na korist države ili drugih veroispovesti strogo je zabranjeno i a priori nemoguće svakom verskom službeniku. O pravnom položaju verskih zajednica prema državi u opšte ne možemo govoriti, ma bili odnošaji zakonom uređeni. Ti su odnošaji uvek samo stvarni, po svojoj dakle prirodi nikada trajni, nego uvek promenljivi.

Crkva se je uvek držala na svom polju za suvereno i nikada neće priznati suverenitet države nad sobom. Prema tome nije smela vlada računati na koncesije u tome pogledu, naročito ne kod katoličke crkve. Isto tako nije se smelo ni misliti, da bi se mogla na osnovu zajedničkih dogovora zastupnika svih konfesija naći neka jedinstvena baza za politiku vlade prema crkvama i verskim zajednicama. To nije moguće, jer se u njihovim organizacijama nalaze tako duboke i dugim istorijskim razvojem nastale razlike, da se ne može s njima po istom načinu postupati. Iz svega toga je jasno, da anketa u pitanju odnošaja konfesija prema državi nije mogla dovesti ni do kakvih pozitivnih rezultata. No vlada je čula od predstavnika priznatih veroispovesti njihove želje o obimu verske autonomije i o politici države prema konfesijama.

Za državu je najteže pravično uređenje odnošaja prema katoličkoj crkvi, jer ona ima svoju jedinstvenu, davno izgrađenu međudržavnu organizaciju, kojoj stoji na čelu vidljiva poglavica kao najviši zakonodavac, a koji ima svoje sedište van granica naše kraljevine. Katolička crkva jeste etička sila prvoga reda na celom svetu i nepravična politika prema njoj ne bi uznemirila samo veliki deo do-

maćega stanovništva, nego bi našla odjeka i među katolicima izvan naše države kao i u vrhovnom vodstvu. Katolička crkva je, kao jedna celina, sa svojim zakonodavstvom iz godine 1917. u sebi se znatno utvrdila i tako dobila čvrstu i pouzdanu potporu za spoljašno nastupanje. Dok je pravoslavna crkva uvek stajala pa i danas stoji uzkim vezama sa državom, razvijala se je katolička crkva samostalno, često puta u otvorenom i oštrom boju s državama te tako faktično dokazala, da može živeti vlastitim životom po svom autonomnom pravu i bez državne odbrane i bez državne milosti. Sve to nalaže državi, da uvek postupa prema katoličkoj crkvi po zahtevama etične pravičnosti. Dok država gleda u crkvi instituciju, čije je dužnost, zadovoljiti čežnje stanovništva za shvatanjem natprirodne istine, dok joj priznaje važnu vaspitnu moć, koja postoji i u državnom interesu, dotle će joj naređivati mudra obazrivost, da izbegava sve opasne konflikte i da teži za složnom saradnjom s njome u korist državljana.

Bez predomišljanja priznajemo, da se država mora interesirati za imenovanje episkopa. Ali isto tako moramo utvrditi, da država nema nikakve pravne podloge, sudelovati pri izboru kandidata. Pravo pape, da on sam u našoj državi imenuje katoličke episkope, neodvisno od svetovne vlasti, ne može se od državnoga prevrata pravno nikako osporavati. Pored svega toga jamče diplomatske veze između Vatikana i naše vlade, da se imenovanja episkopa neće vršiti protiv njezine volje. Episkop, koga vlada ne bi priznala, ne bi mogao faktično svoje službe vršiti, jer ne bi smeo ni u kom slučaju računati s državnom pomoći. Politički bi uticaj, dakle, država prilikom imenovanja episkopa uvek mogla vršiti, i ako ne bi imala za to nikakve pravne podloge. Tom se političkom uticaju neće ni Vatikan otimati, dok u pravnom stajalištu neće popustiti ni u onom slučaju, kada bi se u tom pitanju postigao s njime povoljan sporazum (konkordat).

Prema tome će stojati do uviđavnosti vladine, da se s mudrim političkim postupanjem postigne za državu onako isto ugodan položaj i za katoličke visoke dostojanstvenike, barem in effectu, kako već

postoji po zakonskim propisima za postavljanje pravoslavnih episkopa i Reis ul Uleme u Bosni, koji dolaze na svoj položaj po predlogu nadležnih verskih vlasti (odnosno po prethodnom formalnom odobrenju kandidata od kalifa) kraljevskim ukazom. Samo na taj način da se za obe vlasti povoljno rešiti najvažnije pitanje o odnošajima katoličke crkve prema državi.

b) O interkonfesionalnom zakonu.

Svaka paritetna država mora imati interkonfesionalni zakon. Načelo i političko pravo slobode vere i savesti moraju se tek zakonom u pojedinostima izvesti, jer bi inače izgubili svaku vrednost. U opšte mora interkonfesionalni zakon dati potrebne propise o verskoj pripadnosti dece, o uslovima dopuštanja i o obliku istupanja iz jedne vere i prelaza u drugu; dalje o obvezi državljana za plaćanje prinosa i nameta u verozakonske svrhe pojedinih konfesija, kojim oni sami ne pripadaju; o sahranivanju inoveraca u konfesionalnim grobljima, o poštovanju pojedinih praznika tuđih konfesija i naposledku o obliku sklapanja mešovitih brakova.

Bilo bi dobro, tim istim zakonom propisati svima priznatim veroispovestima, da predlože vladi svoje organizacione statute, u koliko ti nisu već i onako poznati (n. pr. katoličko i pravoslavno crkveno pravo u isti mah su organizacioni statuti za ti dve crkve). U interkonfesionalni pak zakon nikako ne spadaju određenja o tom, u koliko da budu obavezni propisi konfesionalnog prava za državljane, jer to pitanje ne može u opšte postojati u paritetnim državama. Svako versko pravo (ovde se naročito radi o bračnom pitanju) je po XII. čl. ustava za državni forum neobvezno, ali to ne isključuje, da se propisi verskoga prava po svojoj sadržini preuzmu u državne (građanske) zakone, no oni time, razume se, formalno gube svoj verski karakter.

Međuverske odnošaje ne može niko osim države urediti. Predstavnici konfesija ne mogu dati u tim pitanjima drugih izjava, osim da je po određenjima verozakona zabranjen svaki istup iz jedne vere u

drugu i mogu se samo izjaviti za to, kakova bi uredba o tom pitanju značila s njihova stanovišta manje versko zlo. Ovde se radi za više ili za manje strogo izvađanje XII. čl. ustava. Pravnici će uvek zastupati strogu logičnu doslednost, dok će se političari upravljati po obzirima, koji su merodavni za njihovu stranku.

Po mom mišljenju trebalo bi da izrade nacrt zakona o međuverskim odnošajima sami stručnjaci, bez sudelovanja zastupnika različitih konfesija i aktivnih političara. Samo na taj način bi se pravilno i stalno držale na umu konsekvencije, koje izlaze iz fakta, da su sve priznate konfesije ravnopravne. Samo tako će se moći utvrditi, pod kojim je uslovima dopušteno privatno bogosluženje za nepriznate veroispovesti; dalje će se moći uglaviti sve posledice političkog prava slobode savesti, koju političari ili nestručnjaci često zamenjaju sa slobodom vere ili je s njom identificiraju.

Obazirući se na dokumente, koji se ovde izdaju i na izražene želje verskih sekcija imao bih u opšte samo ovo dvoje spomenuti:

1. Ne može i ne sme biti svrha zakona o međuverskim odnošajima, da bi se on latio uređivanja pitanja, koja strogo nisu interkonfesionalnog karaktera. Ovamo spada pitanje privatnih konfesionalnih škola s pravom javnosti ili bez njega, onda pitanje materialnog bračnog prava, jer se to sve mora urediti školskim odnosno građanskim zakonom. O obliku sklapanja braka ne može principialno isto tako ništa određivati interkonfesionalni zakon, ali m o r a odrediti oblik sklapanja braka za one slučajeve, u kojima je inače propisani verski brak nemoguć, ili ako bi bračnici, pozivajuć se na XII. čl. ustava, verski brak odklonili.

2. Interkonfesionalni zakon nije najpreče pitanje u kompleksu versko-političkih problema, jer evo već više od 3 godine izlazimo na kraj u različnim pokrajinama i brez jedinstvenosti u tom obziru. Svakojako bi bilo najbolje, da te nejednolikosti što pre nestane, ali svejedno držimo, da bi bilo bolje, ostati pri toj nejednolikosti sve dotle, dok se ona ne za-

meni zakonom, koji će u svemu biti saglasan s ustavom.

c) O u r e đ e n j u m a t e r i a l n o g p o l o ž a j a v e r s k i h s l u ž b e n i k a.

Beda velikoga dela našeg sveštenstva tako naglo raste, da smemo treću programnu tačku naše ankete proglasiti za najpreću. Na sreću nije ona s drugim tačkama ni u kakvoj tesnoj vezi te ima nade, da će se naći način, kako bi se sanirala ta socialna krivica, i to, i po pravnom stanovištu crkve i prema interesima države. Na zaključke katoličke sekcije u tome pitanju treba naročito pažnjo vratiti. Oni su međutim tako dalekosežni i opširni, da se u bližoj budućnosti ne može ni misliti na to, da bi se u potpunosti izveli. Pomoći se pak mora što pre. S toga će se morati za vreme ispomagati s nekom vrstom poreza, koji u nekim krajevima već duže vremena postoji, i tam, gde prinosi te vrste nisu bili dosad poznati. Centralna vlada o tom pitanju već raspravlja, i to je možda prvi vidljiv uspeh naše ankete.

Za mene su dve stvari merodavne, da se priznam otvorenim pristalicom rešenja ovoga problema na taj način, da briga za sveštenstvo spada u prvom redu na samu crkvu, a u drugom redu na vernike, na državu pak principialno u opšte ne.

P r v o, to je stanovište crkvenoga prava. Codex iuris canonici u opšte ne govori o državnoj potpori za svrhe crkve. Crkva je, istina, take potpore uvek sa zahvalnošću primala, ali se umela i bez njih pomagati. Materialna samostalnost je najčvršća pravna podloga za zahtevanje čim šire autonomije, i za neodvisno i slobodno razvijanje verskih zajednica.

D r u g o, zastupnici svih konfesija su se izjavili proti tomu, da bi se verski službenici smatrali za državne činovnike. I to je pravno potpuno tačno. Ko služi crkvi, ne može biti državni činovnik, pa ma vršio i neke poslove državne uprave. On je samo za te poslove (u prvom redu vođenje matrikula) odgovoran državi, a inače je zavisan samo od crkvene vlasti, koja ga je postavila. Za sveštenstvo vredi i onako još više nego za svetovne činovnike stari pri-

govor, da niko ne može služiti dvojici gospodara. Sveštenici bi mogli biti državni činovnici samo tamo, gde ima državna vera. Paritetna država međutim ne zna za državnu veru, šta su dobro razumeli i predstavnici pravoslavne crkve, kako se to jasno vidi iz njihovih izjava. S toga bi bilo protiv smisla ustava, kad bi država postupala sa sveštenstvom kao sa svojim činovnicima. Svrha crkve je natprirodnoga karaktera, i o tom, kako sveštenstvo svoju službu vrši, kompetentna je suditi samo crkvena vlast. Njoj je sveštenstvo disciplinarno potčinjeno, ona ga ima pravo kazniti po kanonskim propisima, a po potrebi i odpustiti. Ako bi sveštenici postali državni činovnici, onda bi država svaki disciplinarni postupak, s kojim se ne bi slagala, mogla sprečiti, a to bi davalo uvek nove povode za konflikte i stvorilo jednu nesnosnu situaciju.

Ako pak crkva svoje službenike sama postavlja, mora ih sama iz svojih sredstava i izdržavati. Pošto pak ne može s dohodcima od svoje imovine obično izlaziti na kraj, to se služi u tu svrhu s uspehom s određenim taksama i nametima, koje skuplja pod zaštitom državnih vlasti. Taj je sistem odavno uobičajan kod jevrejskih i evangeličkih opština, a poznaju ga i muslimani kao i pravoslavni u nekim krajevima. Na katoličku crkvu kod nas teško je taj sistem primeriti, jer njeno pravo ne zna za crkvene opštine, pa nema ni nade, da bi se one mogle uskoro ostvariti; evo čekamo na njih već od godine 1874 (§§ 35—37 zakona z dne 7. maja 1874, d. z. št. 50)!

Pravno si moramo pomagati na drugi način. Po 100. kánonu Codicis iuris canonici moraju se smatrati kao pravne osobe i pojedinačni delovi kat. crkve; prema tome i onaj deo, koji je organiziran u granicama naše države, jer su sve priznate veroispovesti po XII. članu našog ustava javnopravne korporacije, te imaju karakter autonomnih tela. Kao taka upravljaju ona samostalno u granicama zakona i s crkvenom imovinom. Kao autonomna tela imaju i moraju imati, razume se, i pravo, da odlučuju, kako će se upotrebiti prihodi od crkvenih imanja, kojih visina nadmaša potrebe dotičnoga instituta i tamo nameštenih organa. Celo crkveno imanje u državi mora

se upotrebiti u korist celine, čim su pokrivene lokalne potrebe. Nema sumnje, da autonomno telo, kao viša jedinica nad pojedinačnim institutima, ima prava, odrediti visinu dohodaka crkvenih službenika i narediti, da se preda onaj deo beneficijalnih prihoda, koji preostane, pošto se odbije odmerena godišnja kongrua. Beneficijati se neće moći izgovarati, da im se uskračuju već davno postignuta prava, jer će ono, što će morati odeliti u korist celine, biti po svojoj pravnoj prirodi prema socijalnim načelima odmereni porez[2] radi izdržavanja crkve, porez, koji ni u čem neće izmeniti ni pravni karakter dotičnoga crkvenoga imanja, ni pravni položaj njegova uživaoca.

Logično je, da će onda celina kao javnopravna korporacija morati sastavljati svoj proračun i starati se o pokriću deficita, sa drugim rečima, one potrebe, za koje ne bude pokrića u redovnim prihodima iz izvora crkvenoga imanja, moraće se podmiriti naročitim porezom na sve katolike u državi.

To će biti u potpunom saglasju sa 1496. kánonom C. i. c., a odgovara također i socijalnoj pravdi. Tome će se u isti mah pomoći i potrebama kaluđerstva,[3] u koliko ono sudeluje u opsluživanju parohija[4] i poučavanju vere, a ne može se izdržavati od svojih sredstava. Po sebi je jasno, i mi već ovde naglašujemo, da će onaj način izdržavanja crkve i njezinih službenika neophodno zahtevati zaštitu i sudelovanje države, te da će, prema tome, crkva morati priznati državi kontrolu nad upravom crkvenog imanja u opšte kao i pravo odobrenja pri odlučivanju visine kongrue. Sadašnji verski fondovi su, dakle, ona institucija, oko koje treba da se izgradi nameravana reforma. Verski namet neka se skuplja kao dodatak na direktne poreze katolika u korist jedinstvenog katoličkog crkvenog fonda u našoj državi.

Što se pak tiče visine kongrue, to su se predstavnici kat. crkve u verskoj anketi složili u principu, da pragmatika za državne činovnike bude njezina podloga i što se tiče plate i dodataka na sku-

---

[2] Slov. davek.
[3] Meništva.
[4] Dušno pastirstvo.

poću; parohijsko sveštenstvo bilo bi izjednačeno s četiri najniža čin. razreda (XI.—VIII.). Za analogiju između kongrue i činovničke plaće govori jednako obrazovanje obe vrste službenika i stabilitet, koji bi se na taj način postigao u sistemu kongrue.

3. Preuređenje spoljašne organizacije katoličke crkve u naši državi.

Iz činjenice, da sve katolike i sve crkvene institute u granicama naše kraljevine moramo u pravnom obziru smatrati kao celinu, izlazi kao najnužnija potreba, da se u skladu s tim načelom preuredi i spoljašna crkvena organizacija. Ordinariji, koji su u stranim državama, ne mogu imati odlučnu reč, kada se radi o našim domačim finansijskim pitanjima. Zato je najmanje, što moramo u interesu države i razborite crkvene uprave zahtevati, da se za naše kat. državljane postave svuda domaći ordinariji, gde ih dosada još nemamo. To će sigurno uvideti i Rimska Stolica i učiniti, koliko do nje stoji, da se to ispuni. Neodloživa je naročito potreba uređenja crkvene pripadnosti vojvođanskih katolika, jer se bez toga ne može sastaviti redovan crkveni budžet.

Preuređenje spoljašne crkvene organizacije jeste pitanje, koje duboko zaseca i u interesnu sferu države, te tako spada među res mixtae. Zahtev kat. sekcije, da se uređenje toga pitanja mora prepustiti samo crkvenoj vlasti, moramo smatrati osnovanim samo na rečima kanona, stvarno pak on se ne može ni braniti ni izvesti. Nove episkopije i nove crkvene pokrajine (provinciae Sedis Apostolicae) uvek su se osnivale u sporazumu sa državama, pa ni kod nas neće moći biti drugačije. Dok dosada mitropoliti nisu imali stvarno veće važnosti za državu nego svi ostali episkopi, bit će odsad njihov položaj prema državi jači, jer će oni biti u prvom redu pozvani, da sastavljaju i brane crkveni proračun kod centralne vlade. Oni će skupljati proračune podređenih ordinarija, te sestavljati zajednički budžet za celu svoju provinciju. Jedan pak između njih moraće biti od svojih drugova ovlašten, da predloži proračun za vaskolike[5] potrebe

[5] Celokupne.

katoličke crkve ministarstvu na odobrenje i na utvrđenje, da li je za pokriće deficita pravičan ili nije predloženi namet na direktne poreze katoličkih državljana.

Na taj bi način bili kat. mitropoliti doista pravi predstavnici našega dela kat. crkve kod centralne vlade i morali bi biti u svima važnijim stvarima pitani za svoje mišljenje. Tako bi se faktično ostvario neki kolegijalni sistem u vrhovnom vodstvu crkve, koji se ne bi ni najmanje protivio biću kat. crkve i njezinom pravu.

Taj bi sistem bio samo spoljašni vidljivi izraz stvarnih jerarhijskih odnošaja, po kojima imaju mitropoliti na čelu ostalog episkopata vršiti u svojoj pokrajini svoj kanonski poziv, a pred državom nositi odgovornost za pravilno vršenje crkvene autonomije. Broj mitropolita nije tako važan, da bi se smeli zbog njega zanemariti drugi preći interesi.

Pošto se u srpskim krugovima bave i s ovim pitanjem, dotaknuću ga se i ja s nekoliko kratkih primedaba.

Dr. Radonić se u svom spisu »Rimokatolička Crkva u kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, Novi Život Beograd, 1921, VII. knjiga, sveska 1—3« iz istorijskih razloga zauzima za to, da bi se cela naša kraljevina podelila na tri crkvene provincije. Na čelu prve stojao bi barski mitropolit, koji bi morao prenesti svoju stolicu u Beograd i koji bi postao — jer se već sad naziva primas Serbiae — primas cele države. Njegova bi provincija obuhvatala Srbiju, Staru Srbiju, Makedoniju, Crnu Goru, Dalmaciju i Hercegovinu. Druga bi se mitropolija morala ustanoviti kao naslednica kaločke mitropolije za Bačku, Banat, Baranju, Prekomurje, Srem i Slavoniju sa sedištem u Subotici ili u kom drugom većem vojvođanskom mestu. Na čelu treće crkvene provincije ostao bi Zagrebački mitropolit, pod koga bi kao sufragani došli i bosanski i slovenski episkopi.

U koliko se ima ovaj predlog smatrati umesnim ili ne, o tome neka odluče u prvom redu crkveni krugovi i vlada. Po mome mišljenju ne bi se smelo obazirati samo na istorijske razloge. Stvarnim potrebama bi se zadovoljilo, i kad bi se za Vojvodinu

ustanovila zasebna episkopija, koja bi bila potčinjena beogradskom mitropolitu. Ako bi se prenela stolica barskoga mitropolita u Beograd, onda bi bilo dobro, sediniti barsku episkopiju s kotorskom. Svakojako se da braniti i stanovište, da i Dalmacija i Crna Gora dođu u jednu crkvenu pokrajinu, a zagrebačka i sarajevska mitropolija ostanu, kakove su sada, Slovenija pak s otokom Krkom da se organizira kao zasebna mitropolija. Ovako razdelenje na pet mitropolija može biti da bi bolje odgovaralo ekonomskim interesima katoličkog stanovništva, a za praktično rešavanje crkveno-finansijskih pitanja bilo bi svakojako zgodnije. Razume se, da bi u tom slučaju solnogradski mitropolit i Rimska Stolica morali pristati na to, da se izluči lavantinska episkopija iz solnogradske crkvene provincije i da se još s njom združi Mežiška dolina i Prekomurje. Ako se Solnograd ne bi hteo odreći svojih prava na lavantinsku episkopiju, morao bi dati svoj pristanak, da se lavantinski episkop u svima opšte-crkvenim pitanjima, a naročito finansijskim, mora oslanjati na našu najbližu crkvenu provinciju.

Ako pak dr. Radonić drži, da bi se s preuređenjem spoljašne organizacije kat. crkve, kako ga on predlaže, u isti mah izmenilo i kat. crkveno pravo u korist države i domaćeg episkopata, to se on u tome očevidno vara. Svako razpravljanje o načinu izbora mitropolita i episkopa, kako ga on predstavlja, — i kako odgovara uređenju pravoslavne crkve, —[6] bilo bi sasvim suvišno pored jasnih određenja kat. crkvenog zakonika, pošto je za take koncesije kompetentna jedino Rimska Stolica.

[6] Radonić izvodi: Shodno 4. kanonu nikejskega vaselenskega sabora zbor biskupa jedne oblasti (crkvene provincije) pod predsedništvom nadbiskupa birao bi episkopa na upražnjenu episkopsku stolicu uz predhodnu prijavu kandidata državnoj vlasti. Po pristanku vlade izbor novoga biskupa imao bi se staviti do znanja Svetoj Stolici. Nadbiskupa upražnjene crkvene provincije birao bi ukupan zbor nadbiskupa i biskupa sve tri crkvene oblasti pod predsedništvom nadbiskupa barskog. Ako bi ovo mesto bilo upražnjeno, onda pod predsedništvom najstarijega nadbiskupa. Ukupan zbor predlaže vladi kandidata. Po pristanku vlade izbor novoga nadbiskupa stavlja se do znanja Svetoj Stolici.

II.

Zaključci sekcija i referati.

1. Katolička sekcija.

A. Zapisnik prve sednice predstavnika kat. crkve, držane u Beogradu 16. novembra od 15. do 19. sati.

Prisutni: presv. g. Antun Aksamović, biskup đakovački kao predsednik; dr. Rado Kušej, univ. prof. kao izvestitelj ministarstva vera; dr. Ferdinand Čekal, kanonik iz Ljubljane; dr. Ivan A. Ruspini, vseuč. prof. u Zagrebu; dr. Josip Lončarić, predsednik svećeničkog udruženja u Zagrebu; Karlo Cankar, nadbiskupski tajnik u Sarajevu; dr. Fra Petar Grabić, prof. bogoslovja iz Makarske.

Predmet: Pravni položaj katoličke crkve prema državi SHS.

I.

Katolička je crkva verska zajednica s posebnom svrhom, koja se bitno razlikuje od svrhe države. Crkva se naime skrbi za duhovno-svrhunaravno dobro ljudi, dok je zadaća države, da se brine za vremenito blagostanje svojih državljana.

Kad je crkva prvi put stupila u svet, pojavila se odmah kao pravna organizacija, namenjena svim ljudima, svim narodima, svim državama i time je pored prava državnoga nastalo i pravo crkveno. Katolička je crkva na svojim pravnim temeljima gradila samostalno kroz stoleća i dogradila sustav svoga prava davno pre, nego što se je porodila i razvila ideja suverene države.

Suglasno sa svojim pravnim sustavom istupala je katolička crkva uvek a istupa i danas kao jedna jedinstvena celina, koja je kao takova priznata u

međunarodnom životu, a ovu celinu predstavlja sv. otac papa u Rimu kao vrhovna njena glava.

Prema tome nije katolička crkva obično udruženje u državi niti obična javno-pravna korporacija, a nije ni kao druga udruženja u svom postanku, uredbi i upravi od države ovisna.

Budući, da gore spomenuti dvojaki pravni red postoji i danas, to imademo i dvojaku pravnu kompetenciju.

Kako povest uči, postoji već od davnine spor između crkvene i državne vlasti o granicama kompetencije. Za rešenje toga spora praktički je jedini i za obe vlasti najbolji izlaz međusobni sporazum. Oblik, u kojom se ovaj sporazum izražava, jesu ugovori, koji se sklapaju među najviše crkvene i najviše državne vlasti, a obično nazivlju se konkordati.

Stoga zastupnici katoličke crkve traže, da naša država stupi u pregovore sa Svetom Stolicom i da sporna pitanja uredi takovim ugovorom. Jedino na taj način biti će dovoljno obezbeđena autonomija katoličke crkve, osiguran sklad i međusobna podpora crkve i države, a i uklonjena svaka pogibelj verskih trzavica i verskoga boja.

II.

U nesrećnom slučaju, da ne dođe do konkordata, predstavnici katoličke crkve traže, da se državnim zakonom zajamči crkvi:

a) potpuna sloboda u verskom naučavanju u crkvi i u školi, u delenju svetih sakramenata i u vršenju javnoga bogoslužja; potpuno nesmetani saobraćaj između vernika i crkvenih poglavara, a napose sa Svetom Stolicom; nadalje sloboda u osnivanju i delovanju crkvenih redova i verskih društava;

b) pravo osnivanja i upravljanja konfesionalnih škola, osnovnih, srednih i visokih; nadalje verska obuka u svim razredima osnovnih i srednjih državnih škola po licima, ovlaštenima od nadležnih crkvenih poglavara i pod njihovim nadzorom;

c) pravo sticanja i slobodnog upravljanja pokretnom i nepokretnom imovinom i pravo raspisivanja nameta svojim vernicima za pokriće crkvenih potreba uz državnu pomoć pri uterivanju; slobodno i neovisno osnivanje i popunivanje crkvenih službi, te državna pomoć pri izvršivanju odluka protiv crkvenih službenika.

Zaključeno, pročitano, potpisano.

Dolaze potpisi svih prisutnih.

B. Zapisnik druge sednice iste sekcije od 17. novembra.

Prisutne iste osobe kao i pod a).

Predmet: Međuverski odnosi.

Očevidna je potreba, da se državnim zakonom urede međuverski odnosi u nas. Pri tomu uređivanju ima da služi kao osnovno načelo potpuna ravnopravnost svih usvojenih i zakonom priznatih vera, koja se sastoji u tomu, da se sa svakim verskim udruženjem postupa prema njegovoj nauci, bitnosti i svrsi: ne svima jednako, nego svakomu svoje.

1. Usvojene vere.

Usvojenim verama ne smatraju se one, koje na današnjom području kraljevine SHS nijesu imele nijedne bogoštovne opštine u času, kada je ustav stupio na snagu. Takove su starokatolička vera, evangelička bratimska crkva, menoniti i baptisti. U državnom zakonu trebalo bi taksativno nabrojiti usvojene vere.

2. Crkveni službenici.

Nameštavanje i svrgavanje kat. crkvenih službenika stvar je isključiva nadležnih crkvenih vlasti a vrši se prema propisima kanona.

3. Autonomija kat. crkve.

Kat. crkveno pravo isključuje vrhovni nadzor države nad vršenjem kat. verske autonomije u opšte i nad upravom kat. crkvene imovine napose.

4. Verska pripadnost dece.

Po propisima kat. crkve imadu u mešovitim brakovima, u kojima je jedna stranka katolička, sva deca slediti veru kat. roditelja.

5. Prelaz na drugu veru.

Prema propisima kat. crkve zabranjen je katolicima prelaz na koju drugu veru.

S kršćanskoga gledišta u opšte držimo pogubnim, da se državnom zakonom dozvoli prelaz sa kršćanstva na nekršćanstvo ili na bezkonfesionalnost.

U državnom propisu o načinu verskog prelaza trebalo bi odrediti, da se izjava ima dati osobno i pred dva svedoka prvostepene upravne vlasti; o tom se sačinjava zapisnik, koji se u prepisu dostavlja dušebrižniku one vere, u koju kani stupiti. Prelaz je dovršen, čim dušebrižnik dotične crkve izjavi prelazniku, da ga prime. Za slučaj, da je prelazniku fizički nemoguće pristupiti osobito prvostepenoj upravnoj vlasti, ima se prizvati upravni organ mesne opštine, te pred njim i pred dva svedoka dati izjavu.

6. Bračno pravo.

Država treba, da za katolike priznade merodavnim njihovo konfesijsko bračno pravo.

Izvršeni brak, pri kojega je sklapanju barem jedna stranka bila katolik, razrešuje se samo smrću.

Zaključeno, pročitano, potpisano.

Dolaze potpisi svih prisutnih.

C. Zapisnik treće sednice iste sekcije od 18. novembra.

Prisutni kao pod a) i b).

Uprava crkvene imovine spada u delokrug crkvene autonomije. Štatutom dat će se primereni utecaj vernicima svetovnjacima (lajicima) kako gledom na upravu crkvene imovine tako i na upravu konfesijskih škola.

1. Prvo vrelo za podmirivanje crkvenih potreba tvore crkvena pokretna i nepokretna dobra. Ona crkvena dobra, koja su uredbama o provedbi agrarne reforme i sličnima crkvenoj upravi oduzeta i glede prihoda na minimum svedena, neka se crkvi povrate u potpunu slobodnu upravu i potpunu uživanje.

Crkvena dobra, u koliko će to iziskivati racionalno gospodarenje, dati će se u zakup ili će se otuđiti, a prihodi od toga upotrebiti za namirenje crkvenih potreba.

2. Drugo vrelo tvore doprinosi crkvenih nadarbenika, kojih dohodci premašuju visinu kongrue. Visinu toga doprinosa odredit će nadležna za to crkvena vlast.

3. Treće vrelo sačinjavaju doprinosi vernika bilo u prirodninama (lukno = bir), bilo u radnjama, bilo u novcu.

Podavanja u prirodninama, gde postoje, bit će prema mesnim prilikama ili u celosti otkupljena, ili svedena na pokriće kućne potrebe službenikove, a ostatak otkupljen. Prihode otkupa uživat će dotični službenik.

Podavanja u radnjama, u koliko se ne tiču gradnje i popravaka crkvi, crkvenih zgrada i groblja, otkupit će se u celosti.

Podavanja u novcu sastoje se stalnim godišnjim prinosima te pristojbinama kancelarijskim i stolarinskim.

4. Četvrto vrelo čine doprinosi crkvenih patrona, koji imadu značaj realnih tereta a tiču se crkve i crkvenih zgrada te uzdržavanja službenika.

Ovi doprinosi, u koliko se dosadanje stanje ne bi moglo održati, imaju se u korist dotične crkve odnosno službenika otkupiti i za slučaj državnog izvlaštenja tim doprinosima opterećenih dobara.

5. Peto vrelo tvore crkvene zaklade (fondovi).

Oni fondovi, koji su vlasništvo crkve, a nalaze se u upravi države (verozakonske in nastavne zaklade), imaju se predati u upravu crkve.

6. Šesto vrelo čini pripomoć iz državnog budžeta te iz budžeta samoupravnih jedinica.

Pripomoć iz državnoga budžeta tražit će se za pokriće kongrue crkvenih službenika, u koliko gornja vrela ne dostaju.

Visina kongrue određuje se i aktivnim i umirovljenim crkvenim službenicima analogno prema svakovremenoj pragmatici državnih službenika.

Jednako, u koliko gornja vrela ne dostaju, tražit će se iz državnog budžeta pripomoć za uzdržavanje crkvenih zavoda mirskog i redovničkog klera i za gradnje i popravke crkvi i crkvenih zgrada.

Državna subvencija daje se crkvenim poglavarima (svetovnim — redovničkima), koji će jih privesti namenjenoj svrsi.

Ovom subvencijom ne dira se u značaj crkvenih službenika i ne postaju time državnim činovnicima.

Oni crkveni službenici, koji obavljaju službu na državnim nastavnim i drugim zavodima, kao i vojni dušebrižnici, smatrajo se državnim činovnicima.

Pripomoći iz budžeta samoupravnih jedinica molit će se za izvanredne mesne crkvene potrebe.

Dodatak.

O nedeljnom počinku i državnim normama.

1. Tražimo, da se za celu državu zakonom uvede što potpuni nedeljni počinak.

2. Što se tiče državnih norma, treba da je njihov broj što manji. Kao takove mogla bi se odrediti po dva najveća blagdana dviju najbrojnijih konfesija u državi. Od katoličkih blagdana bili bi državne norme Božić (25. december) i Telovo (četvrtak iza duhovske osmine).

Državni blagdani ne bi imali biti norme.

3. Na ostale zapovedane blagdane kat. crkve (Nova godina, Bogojavljenje, Spasov dan, sv. Peter i Pavao, Velika gospa, Svi sveti, Neoskvrnjeno začeće — 8. december) ne smeju se katolici siliti na rad.

Zaključeno, pročitano, potpisano.

Dolaze potpisi svih prisutnih.

D. Referat izvestitelja ministarstva o zaključcima sekcije.

Gospodine Ministre!

Čast mi je kao Referentu Ministarstva u anketi predložiti Vam ovaj izveštaj:

Katolička Sekcija Ankete o uređenju pravnog položaja crkve prema državi, o interkonfesionalnim odnosima i o materialnom obezbeđenju verskih službenika imala je 16., 17. i 18. novembra sednice, u kojima sam prisustvovao kao Vaš izvestilac. Rezultati ovih sednica vide se u priloženim zapisnicima, koje su potpisali svi prisutni.

Za sadržaj zaključaka predstavnika katoličke crkve bilo je merodavno katoličko versko pravo, koje je za katoličke verske službenike bezuslovno obavezno, tako da ni po svojoj savesti ni po svome pravnome položaju od njegovih propisa ne mogu ništa popustiti u korist državi ili drugim verskim udruženjima.

Katolička je crkva, kao što i svaka druga vera, dogmatički intolerantna; no ovo ne isključuje političke tolerancije. Politička tolerancija pak se može sa njezinog stanovišta pokazati prema vani samo na taj način, što živi katolička crkva u miru sa svima drugima od države priznatim veroispovestima, što svojim članovima ne zabranjuje, da opšte sa drugovercima i što ostavlja svaku agresivnost prema drugim konfesijama. Više se od nje ni tražiti ne može, jer su njezini temelji i njezino učenje natprirodnog izvora.

S toga stanovišta potrebno je, da se tumače načela, koja su izražena u priloženim zapisnicima.

I. Odnosno prvog pitanja: pravni položaj katoličke crkve prema državi, primetiti mi je ovo:

Odnosi između države i crkve nikada nisu bili i ne mogu biti pravni, nego uvek samo faktički. Krajni ciljevi obaju vlasti različiti su, oni se među sobom ne krste ali se međusobno dopunjuju i podupiraju.

Bitnost crkve i bitnost države tako se razlikuju, da se obe vlasti u opšte ne mogu uporediti jedna sa drugom. Ali su doticaji među njima usprkos tome uski i prolaze iz fakta, što ima država i crkva svoje članove delimice ukupno i što su svi članovi kao državljani potčinjeni državnim zakonima, a kao člani crkve crkvenim verozakonima. Problem sastoji se u tome, da se po mogućnosti spreči, da bi državni zakoni onemogućili ili branili primenjivanje verskih zakona ili da bi crkva osporavala važnost državnih zakona, u kratko, da se nađe prava međa za crkvenu autonomiju, za koju važi isključivo samo pravo crkve. Paritetne države, u koje je ubrojiti prema ustavu i naša kraljevina, obim su autonomija crkava i verskih udruženja odlučivale pretežno samostalno osobenim zakonima. To se je učinilo radi toga, jer

nisu priznavale crkveno pravo u celosti, i stoje na stanovištu, da se mnoge stvari crkve tiču i interesa države. Juridički se takomu postupku države ne može prigovarati, jer je zakonodavna vlast državo neograničena, te ima država da zaštiti uvek i svuda samo svoje koristi i jer nemamo pravnog poretka, koji bi stojao iznad države i crkve.

Ali je mogućno, da se isto postigne takođe putem ugovora s predstavnikom crkvene vlasti, dakle putem konkordata. Šta je više za preporučiti, ili da država postupa samostalno ili da traži sporazum s Rimom, nije pravno nego političko pitanje, koje ima da reši vlada. Ovde primetiti mi je samo toliko, da bi konkordat sam po sebi ne bio u suprotnosti s našim ustavom i da su predstavnici katoličke crkve prinuđeni, da preporuče konkordat, jer je samo Sv. Stolica upunomoćena, da dozvoljava izuzetke od opštih crkvenih zakona.

O obimu crkvene autonomije, koju bi ustanovila država sama, u kratkom se referatu ne može raspravljati. I ovaj je obim stvar politike i nije nikako juridičko pitanje. Trebalo bi pre, da se zna kako hoće ovaj obim, da ustanovi vlada, koja ima da vodi državnu politiku, onda bi se tek moglo izneti tome programu pravno mišljenje. U opšte može se samo toliko kazati, da bi taj obim crkvene autonomije mogao biti širi, ako će se crkva izdržavati samostalno i neće od države tražiti prinose. Meni je lično želja cerkve, da se izdržava sa svojim imetkom i s nametima na poreze njezinih članova, simpatička i čini mi se preporučljivo i u smislu ustave ležeći, da bi crkvena autonomija bila što šira i da bi materijalna zavisnost crkve od države što pre prestala. Ako se crkva stara sama za svoje potrebe, nema prigovora, da se joj prepusti imenovanje službenika.

Verska nastava u školi spada pod školsko zakonodavstvo. Da ovu nastavu vrše verski organi, razume se po čl. 16. ustava samo po sebi. Jer nemamo nadomestka za kršćansko etičko vaspitanje, stvarno se ne može prigovarati zahtevu, da se vrši u svima razredima pučkih i srednjih škola kat. verska nastava, naravno svuda samo po želji roditelja.

II. U smislu potpune verske slobode ne može se zabraniti istup iz vere u beskonfesionalnost i prelaz iz kršćanskih na nekršćanske vere. O verski pripadnosti dece neka odlučuju roditelji po svojoj savesti. O promeni u veroispovesti dece pre verske doraslosti, koja neka se ustanovi s ispunjenom 18. godinom života, neka odlučuje, ako roditelji žive zajedno, otac, ako to nije slučaj, onaj deo, koji decu vaspitava. Što se tiče promene vere štićenika (pupila), neka određuje tutorska vlast.

Oblik prestupa u drugu veru neka bude lična prijava na zapisnik prvostepene upravne vlasti ili pak pismena izjava vlasti, ali s legaliziranim potpisom.

Bračno pravo treba da se uredi u budućem jedinstvenom građanskom zakoniku za sve državljane jednako. Dok se to ne učini, ostanu dosadašnji pokrajinski zakoni u važnosti. Ali je potrebno, da se s obzirom na ustav, koji ne priznava za državljane nikakav verski zakon obaveznim, omogući zaključivanje braka i u obliku, koji nije verski. Zbog toga u zakonu o međuverskim odnosima za državljane bez razlike veroispovesti neka dozvoli se fakultativni civilni brak.

III. Ako se crkvi dozvoli prikupljanje poreza ili prireza na državne poreze, tako da se ona izdržava osobenim sredstvima, neka se prinudno isterivanje ovih nameta po državnim organima dozvoli samo pod uvetom, da je crkvene namete prethodno odobrila državna vlast. Država pak mora da nosi iz svojih sredstava troškove za versku nastavu u školi i za vođenje matrika.

Time je već nađeno stanovište, koje treba država da zauzme prema programu katoličke crkve o materijalnom obezbeđenju crkvenih službenika. Pravo oporezivanja državljanina pada u isključivu domenu države; zbog toga ima država i pravo nadzora nad upotrebom poreza, koje ona autonomnim korporacijama dozvoljava.

Kod crkve porezi i nameti dolaze kao vrelo crkvenih prihoda u poštev samo toliko, u koliko nema dovoljnog prihoda iz postojećeg crkvenog imetka. Zbog toga mora država imati pravo i dužnost,

da takođe nadzirava upravo crkvenog imanja svakoje vrste, jer od uprave ovog imanja zavisi i potreba i visina poreza.

Ako se crkvi dozvoli, da sama upravlja svoj imetak u označenem okviru, morali bi prinosi iz državnog budžeta otpasti, pošto ovi prinosi imaju svoj izvor poglavito u porezima, a pored crkvenih poreza imalo bi to značaj dvostrukog oporezivanja za iste ciljeve. Crkva neka razreže porez tako, da nađe pokriće za svoje potrebe.

Uz ova ograničenja ne bi se moglo šta prigovarati zahtevu, da se fondovi za crkvene ciljeve vrate opet natrag u upravu crkve same. Jasno je takođe, da se i agrarna reforma u pogledu crkvenih imanja može izvesti samo tako, da se crkveni imetak time ne smanji, t. j. uz potpunu nadoknadu u novcu.

Primite Gospodine Ministre uverenje mog osobitog poštovanja.

Dr. Kušej s. r.

2. Pravoslavna sekcija.

A) Izjava predstavnika crkve.

Predsednik: Visokopreosvećeni gospodin mitropolit Skopljanski Varnava.

Sekretar: Jerej Milan Stepanović.

Referent: Dr. Čeda Mitrović, profesor universiteta beogradskog.

Sekcija je imala devet svojih sastanka, kojima je, odazivajući se želji Svetog Arhijerejskog Sabora, prisustvovao i Njegova Svetost arhiepiskop pećki, mitropolit beogradko-karlovački i patriarh srpski, Dimitrije.

Sekcija je uzela u pretres sva ona pitanja, koja je gospodin ministar istakao, kako u svom pomenutom rešenju, tako i na zajedničkoj konferenciji komisije 2. 15. o. m., i mišljenja je:

I.

O pravnom položaju svih ustavom priznatih veroispovesti prema državi.

Položaj ustavom usvojenih veroispovesti prema državi uređuje član 12. ustava tako, da je tim veroispovestima priznato pravo na samostalno uređenje i upravljanje svojih verskih poslova u granicama zakona.

Prema tome ustav naše kraljevine zajamčava na zakonima osnovanu samostalnost srpske pravoslavne crkve.

U granicama zakona, dakle, imao bi se obeležiti samo obim državnog nadzora, koji mora biti takav, da ne povredi samostalnost. On bi bio obeležen opštim potezima u zakonu, a u pojedinostima u organizatornom statutu veroispovesti.

Srpska pravoslavna crkva zadahnuta je željom, da svoju organizaciju usavrši tako, kako bi prema božanskom pozivu svome mogla biti od što veće moralne i državotvorne koristi za državu i narod; a svesna je toga, da će to moći učiniti samo na temelju veroispovedne samostalnosti uz zaštitu države.

II.

O uređenju interkonfesionalnih odnosa.

Pošto je ustavom zemaljskim zajamčena svakome sloboda vere i savesti i izrečeno načelo ravnopravnosti veroispovesti pred zakonom, imao bi se odnos između veroispovesti prema tim načelima zakonom i urediti.

Projekt g. dr. M. Lanovića, načelnika katoličkog odelenja ministarstva vera, iz 1920. godine, ne bi se mogao uzeti za podlogu pri izradi zakona, jer je pre svega rađen pre ustava, a sem toga ima i praznina.

Prema tome očekivati je jedan nov projekt u duhu ustava, o kome će srpska pravoslavna crkva dati svoje mišljenje.

III.

O praznicima.

Ostavljajući državi, da reguliše pitanje opšte obustave rada, srpska pravoslavna crkva stoji na stanovištu, da nedelja ne može biti u tom pogledu u pitanju.

Prelazeći na pitanje praznika svojih vernih, srpska pravoslavna crkva konstatuje, da njezini pripadnici imajo biti oslobođeni rada u ove dane: Nova godina, Bogojavljenje, Sv. Sava, Sretenje, Blagovesti, Đurđev dan, Spasov dan, drugi dan Duhova, Preobraženje, Uspenje, Mala Gospojina, Krstov dan, Vavedenje, sv. Nikola. Božični odmor: Tucin dan, Badnji dan i tri dana Božića. Uskršnji odmor: od vel. četvrtka do svetlog četvrtka. Izuzetno za škole Božični odmor traje od Tucin dana do Nove godine. Pojedinac (ima biti oslobođen rada) još i o danu svoje slave (krsnog imena).

Bilo bi za preporuku, da se pri donošenju zakona ovlasti kraljevska vlada, da prema lokalnim prilikama nekih krajeva i brojnoj sorazmeri pravoslavnih, može ove praznike oglasiti za obavezne i te dane kao narodne.

IV.

O materijalnom obezbeđenju verskih službenika.

Srpska pravoslavna crkva smatra, da je današnji način nagrade pravoslavnog klira nepodesan, a po nekde i nedoličan; s toga se ovo stanje mora odmah sanirati. Kliru se mora odrediti sistematska plata, a sa naročitom skalom dodatak izrađen s obzirom na gora mesta, napornost službe, teritorijalnu veličinu parohije i tome p.

Sama veličina plate mora se utvrditi s obzirom na fakat: Hoće li biti moguće dati im još i štogod u zemljištu, u naročitim nagradima, taksama za izvesne potrebe, ogrevu itd.

Sem toga seoskom sveštenštvu mora se obezbediti stan u naturi, a naročito ovom sveštenstvu olakšati brigu o školovanju dece u srednjim i višjim školama i ustanoviti internate, konvikte.

Isto tako mora se obezbediti položaj ostarelog sveštenstva, kao i penzije porodicama umrlih sveštenika.

Detajlan način kako će se, i od kuda ovo činiti, ostaviti pri izradi samog projekta, ali pod ograničenjem, da ovo ni u koliko ne može menjati ni kanonski ni jerarhijski odnos klira.

Sleduju potpisi.

B) Izveštaj prof. dr. Mitrovića.

Sekcija za pravoslavnu crkvu prima sa punim poverenjem odredbe o principu ravnopravnosti svih priznatih veroispovesti, razumevajući pod principom ravnopravnosti ne absolutnu jednakost, jer za shvatanje principa ravnopravnosti postoje u teoriji dva osnovna pravila: prvo ono, što je jednako ne smije tretirati nejednako, a nejednako po sebi ne smije izjednačivati i drugo; svakom svoje pripada, a ne pripada svakome podjednako.

Prima ustav kao polaznu tačku za izradu zakona o međuverskim odnosima. Priznaje državu kao jedini i najviši autoritet za donošenje ovakog zakona, te daje svoju saradnju sa punim poverenjem u državni autoritet, i u koliko se tiče načina, kako će se određivati veza sa ostalima (veroispovestima). I ako je položaj pravoslavne crkve u Srbiji i Crnoj Gori prema novom ustavu znatno manji, sekcija pravoslavne crkve smatra, ako se principi ravnopravnosti i jednakosti državnim autoritetom pravilno provedu u interesu države i celoga naroda, a naročito u interesu verskoga mira i kultivisanja religioznih osećanja, da će i pravoslavna crkva u opštoj koristi moći naći u našoj državi nadoknadu za žrtve, koje podnosi.

Specijalno sekcija pravoslavne crkve smatra, da je jedino spomoću države i zakona moguće regulisati pitanje međuverskih odnosa, materijalno obezbeđenje verskih službenika kao i državnih praznika.

Sekcija pravoslavne crkve moli:

1. da se tačno fiksira, koje se veroispovesti smatraju usvojenim i priznatim;

2. da se u zakon istakne sadržaj njihovog osnovnog uređenja i njihov pravi karakter;

3. koji elementi čine uslove njihovih odnosa prema državi i njihove ravnopravnosti.

Ustavom se predviđa subsidiarna pomoć države za verske službenike. Sekcija pravoslavne crkve veruje, da će država u tom pogledu voditi računa, da se pravoslavna crkva oslanja isključivo na sredstva svoga naroda i svoje države, i da je ona u velikoj kršćanskoj i nacionalnoj misiji vekovima stradala.

Što se tiče državnih praznika usvaja, da rad državnih službenika kao i rad pojedinaca ne treba smatrati, da se protivi religioznosti. Pri tome je prirodno, da se mora voditi računa o potrebnom odmoru i podmirivanju religioznih potreba. Želeti bi bilo, da se u tome pravcu provede jednakost i uvaži teritorijalno grupisanje pojedinih verskih zajednica.

3. Muslimanska sekcija.

Izjava Reis-Ul-Uleme Čauševića.

U uvodu se naglašuje, da su izaslanci muslimanske verske zajednice iz Bosne očekivali, da će naći u Beogradu i predstavnike svojih istovernika iz Južne Srbije, no ti su usled nekoga nesporazuma izastali. Zato su zajednički zaključci nemogući. Naravno je, da se traži za sve muslimane u državi isto, i ako se referat u glavnom odnosi na odnošaje u Bosni.

Odnošaj Islama prema državi treba de se uredi na principu punoverske i vakufsko-mearifske autonomije. Institucija crkve u pravnom smislu te reči Islamu je nepoznata. Pa se stoga pri uređenju naših odnosa ne može upotrebiti kakva analogija sa drugim konfesijama. Naši su odnosi osebujni i stoga sva naša predstavništva kako vakufsko-mearifska, tako i verska treba da su rezultat narodne volje, njegova izbora. Rad tih predstavništva ima bazirati na propisima šerijata, koji nepoznaje raznolikosti. On je jedan za sva plemena i vse nacije, pa se to njegovo načelo ima poštovati, tim pre, što se je ono priznalo i pripadnicima ostalih konfesija u našoj kraljevini. Pošto uredba o Upravi Vakufa od 12. septembra 1919 ne odgovara tima načelima, to se ona odklanja.

Isto vredi i za imovinu naše verske zajednice. I ona se ima rukovoditi prema propisima šerijata, a u koliko se sastoji od doprinosa, razreza i državnih potpora i subvencija samoupravnih tela, treba također, da je u rukama biranih organa verske i vakufsko-mearifske uprave, jer je namenjena za verski i ćudoredni odgoj članova svoje zajednice, obuku omladine i njeno vaspitanje u islamskom duhu itd.

Pokretni i nepokretni imetak vakufa i drugih islamskih zaklada treba da je zaštićen kao isključiva svojina islamske zajednice, kojoj treba priznati pravo, da taj imetak uvećava bez naročite oblasne dozvole, kao i to, da uz odobrenje vlasti može ustanavljati i nove vakufe ili zaklade. Svima tim zakladama treba priznati svojstvo jurističke osobe i garantovati im uživanje svih osobnih prava, koja su skopčana s tim priznanjem, osobito pak neograničeno pravo upravljanja i raspolaganja s tim imetkom. Uzurpirani imetak vakufa treba povratiti njihovom vlasniku. Isto tako treba ostaviti na snazi postojeće vakufske povlastice glede javnih daća i ne smetati pojedine islamske verske opštine u običajnom ubiranju priloga za versko-prosvetne i dobrotvorne svrhe.

Zahteva se, da se povrate islamske zgrade, u kojima su vojnički ili civilni uredi, svojoj prvobitnoj svrsi. Za islamska pak groblja traži se ista zaštita, kao i za ostala.

Vakufsko-mearifskoj upravi treba i dalje ostaviti pravo, da može određivati prirez za svoje svrhe, kao i pravo, da podržava medreze, mektebe i druge konfesionalne učevne zavode. Što se tiče religijske obuke u državnim školama, osnovnim i srednjim, ona se može poveriti samo licima, koja su na to autorizovana od strane vrhovnog verskog starešinstva, na čiji se predlog i postavljaju. Da se osigura dovoljan broj verskih zvaničnika, treba da se privremeno oproste od vojne

dužnosti učenici medrese, te nižih i viših šerijatskih škola kao i teolozi, koji studiraju van granica naše kraljevine. Dalje treba taj oprost priznati zvaničnicima vrhovne verske uprave i njihovim pomoćnim organima te svima, kojima ta uprava daje autorizaciju. Isto tako treba taj oprost priznati nastavnicima svih verskih učevnih zavoda te šerijatskih škola kao i kadijama te vežbenicima šerijatskih sudova.

Verski službenici zvaničnici su naše autonomne uprave i stoga ne mogu biti državni zvaničnici. Prema tome država ne može ih direktno isplaćivati, nego treba da sorazmerni dio tog svog doprinosa polaže na ruke naše vrhovne autonomne uprave. Iznimku čine nastavnici šerijatskih sudačkih škola, kadije i drugo osoblje šerijatskih sudova, koji spadaju u red državnih činovnika, kao i članovi vrhovne verske islamske uprave te muftije i njihovi pomoćni organi, koji će biti plaćeni iz državne kase i ranžirani kao i slični zvaničnici drugih konfesija.

Traži se slobodna sveza s kalifom, koji daje potrebne autorizacije verskim nastavnicima. Šerijatski sudci moraju imati Muraselu islamskog verskog starešine (kalife). U dvojbenim šerijatskopravnim i dogmatičnim pitanjima nadležan je za fetvu i odluku Šejik-Ul-Islam.

Državna vlast ima pravo vrhovnog nadzora nad našom verskom i v. m. upravom, a i dužnost, da pribavi sankciju njenim pravomoćnim rešitbama, ako za to bude umoljena.

Odnos Islama prema drugim verama uređen je glavnim njegovim izvorima i detajlno je izrađen u šerijatsko-pravnim normama. Prema tim propisima Islam zauzima u pogledu pitanja osnove interkonfesionalnog zakona ovo gledište:

Islam ne sili nikoga, da stupa u njegovu zajednicu, ali članom te zajednice zabranjuje istup, pa za one, koji istupe, određuje dvojaku kaznu, na onom, i materijalnu na ovom svetu. Ta se sastoji u razvrgnuću bračne veze i snošenju svih posledica tog skrivljenog razrešenja; u oduzimanju roditeljske i skrbničke vlasti i prava nad malodobnom decom; u gubitku prava nasledstva i svih drugih obveza islamske zajednice prema njemu. Osoba, koja stupa u Islam, dobiva sva prava, koja pripadaju članovima islamske zajednice, ako je udata žena, njen predašnji brak gubi vrednost, a ako je oženjen muškarac, treba ga provesti kod šerijatskog suda, ako njegova bivša supruga na to pristane.

Prelaz iz vere u veru trebalo bi urediti tako, da se zabrani prelaz pre navršene 21. godine i proces udesi prema propisima zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu o prelazu iz vere u veru.

Da se očuva konfesijski mir u zemlji, trebalo bi strogom zakonskom kaznom zaprečiti kako siljenje, tako i svaku vrst pozivanja na prelaz iz jedne vere u drugu; a naročito bi trebalo strogo zabraniti svaku versku propagandu (pa i pod firmom širenja verske snošljivosti) u vojsci, školi, iskorišćujući zvanični položaj.

Islamski je brak konfesijski, pa se prema tome muslimani venčaju samo kod šerijatskog suda i po propisima šerijata. Po tim se propisima i kod tih sudova rešavaju i svi

odnosi, koji su posledica bračne veze. Muslimanka se ne može venčati sa nemuslimana, a deca iz islamskog braka mogu biti samo muslimani. Oni to ostaju i za slučaj, da njihovi roditelji ostave Islam. Islam ne priznaje adopcije, pa prema tomu ne može niko posvojiti muslimansko nejače, niti ga na račun toga preveriti.

Verski praznik kao norma nije naveden. No, ako druge konfesije na tom insistiraju, onda bi takvim praznikom trebalo da bude Mevlud i prvi dan dvaju bajrama. Dani, kada se muslimani ne mogu siliti na posao, jesu još drugi i treći dan ramazanskog, drugi, treći i četvrti dan kurbanskog bajrama te muslimanska nova godina.

Kao sedmični počinak tražimo za muslimane petak. Da se ne izazovu ekonomske štete ni jednoj konfesiji, sajamni dan treba udesiti izvan dana odmora pojedinih konfesija. Povremeno zatvaranje radnji za vreme čina i obreda pojedinih konfesija treba zaprečiti, jer se to u praksi zlorabi i izaziva konfesijske trzavice.

Državni i drugi činovnici i radnici mogu raditi petkom uz uslov, da se bar jedan sat prepodne odpuste od nastave odnosno rada zbog mogućnosti klanjanja Đume.

Dolaze potpisi.

4. Evangelička sekcija.

Iz spomenice evangeličke crkve.

Referent dr. Ervin Schneider.

U uvodu se naglašava, da Kristovo evanđelje, kako ga je rastumačio Martin Luther, čini temelj te crkve. Evangelička crkva propoveda evanđelje mira i ljubavi te je svedok prava i pravičnosti.

Po tome spomenica utvrduje, da je evangelička crkva vezana samo evanđeljem i svojim konfesijskim knjigama, koje ovde nabraja, da je na tome temelju izgrađena njena organizacija i priznata u međunarodnim ugovorima, poslednji put u St. Germainskom i Trianonskom.

Odnošaj prema državi.

Crkva neka bude slobodna; atributi slobode jesu:

1. sloboda vere i savesti;
2. autonomija, t. j. pravo samoodređenja i uređenja;
3. vlastito zakonodavstvo;
4. pravo, vlastite škole izdržavati i na novo osnivati;
5. priznanje crkve kao institucije javnog prava (državnopravnog značaja) po državi.

Autonomija znači, da evangelička crkva sama odlučuje o svim pitanjima vere i crkvenoga života u smislu svojih crkvenih načela.

U administrativnom pogledu ona sama raspolaže nad svojim nameštenicima te slobodno održava svoje skupštine.

U finansijskim stvarima poseduje pravo svoje vernike oporezivati, svakojaki imetak sticati i istim sama upravljati.

Škole: Sredstvo obstanka crkve jesu škole kao njezin sastavni deo.

Škole pripadaju crkvi od vremena reformacije kao ud telu. U našim školama vladao je od vajkada duh kršćanskoga uverenja i pravog narodnog odgoja; u njima su odgojeni prosvećeni, napredni ljudi, vredni evangelici i pošteni građani te usled toga uživaju kod svih velik ugled.

Mnogi zakoni, a naposletku i ugovori u St. Germainu i Trianonu zajamčuju roditeljima pravo, svoju decu u konfesionalnim školama uzgajati, svoje stare škole izdržavati i nove osnivati.

Crkvi se mora priznati pravo kreiranja ne samo pučkih nego i viših škola.

Versku obuku određuje i nadzira u svim školama crkva.

Odnošaj evangeličke crkve prema drugim konfesijama.

Vladati mora potpuna ravnopravnost. Želimo sa svim veroispovestima živeti u miru.

Država ne može biti konfesionalna, nego mora stajati nad konfesijama.

Ako država jednoj veroispovesti dopita kaku materijalnu potporu, mora razmerno i svim ostalim istu dopitati.

Nikoga se ne sme siliti, da drži svetkovine i verske običaje druge crkve.

Ravnopravnost mora vladati u svakom pogledu u školima, u nauku vere, kod sklapanja mešovitih brakova, u pogledu verozakona dece iz takih brakova, kod ženitbenih sudova, kod pozakonjenja nezakonite dece, kod prelaza, kod vojničkih dušebrižnika, pri podelivanju pomoći raznim konfesijama.

Na kraju spomenice dodan je čitav niz žalbi, koje se odnose na postupanje javnih vlasti sa evangeličkim pastorima i evangeličkim školama. Tako se tvrdi, da se je pastore teralo, držati službu božju na praznike drugih konfesija (dan sv. Cirila i Metoda, zadušnice, parastose). U jednom mestu morao je pastor služiti pomen na katoličkog episkopa. Škole da su crkvenim opštinama oduzimane protiv njihove volje, te učitelji otpušteni bez penzije. Zajedno sa školom, da je konfiscirano i crkveno vlasništvo (zgrade), te time nanešena crkvi šteta, koja iznaša prema vrednosti našeg novca u letu 52 milijuna kruna.

Spomenica izvodi:

»Bez iznimke priznajemo pravo državi, iz vlastitih sredstava škole podići i njima propisati načela, po kojima će se poučavati, a svojih škola ne možemo nikad napustiti. Mi se pokoravamo i ponizujemo — o predaji naših škola nije se s nama ni raspravljalo, — ali uvereni o našem pravu nepokoljebivo stojimo na stanovištu, da su škole naše vlasništvo, koje nam se ne može oduzeti, tim manje, što državi priznajemo pravo nadzora a na državni jezik odgovarajuću pozornost svraćamo i samo zahtevamo, da naša deca budu u evanđeoskom duhu i u materinom jeziku podučavana. Mi ćemo kulturu države Srba, Hrvata i Slovenaca u svakom pogledu unaprediti, ali i zahtevamo, da budemo u svakom pogledu ravnopravni sa ostalim konfesijama.«

Dolaze potpisi.

5. Mojsijevska (židovska ili jevrejska) sekcija.

Iz spomenice mojsijevske veroispovesti.

Referent: dr. Alkalaj.

Pristalice naše religije u predašnoj kraljevini Srbiji imaju puno razloga, da se raduju izradi međuverskog zakona, jer naš položaj bio je regulisan samo jednom generalnom ustavnom odredbom, dok je u ostalim delovima naše kraljevine pitanje jevrejske veroispovesti u državnopravnom pogledu više ili manje uređeno zakonitim odredbama. Ovaj nedostatak u zakonodavstvu opaže se toliko više, što naš život posvednevno pruži razne sporne slučajeve, koji zbog praznine u zakonu ostaju nerešeni.

Mi smatramo, da ovaj zakon treba da sadrži dva dela i to: jedan deo, koji će obuhvatiti odredbe opšteg karaktera i u kojima će se regulisati svi odnosi međuverski, podjednako značajni za sve veroispovesti; a drugi deo morao bi sadržati odredbe specijalnog karaktera, među kojima mora biti i takvih, koje će za svaku veroispovest sadržati propise u duhu dotične veroispovesti.

U pogledu opšteg dela mi bi samo želeli, da se našim veroispovednim opštinama prizna karakter samoupravnih tela s pravom pribavljanja privatne svojine i raspolaganja istom. Isto tako, da država ukazuje onaku istu materijalnu potporu našim opštinama, institucijama i organima, kao i organizacijama ostalih veroispovesti. Inače mi nemamo nikakih naročitih želja i postulata, no da se sprovedu principi ravnopravnosti podjednako za sve priznate veroispovesti. Ali bi trebalo naglasiti, da je zabranjeno izmenjavati zakonom priznatu veru i stvarati mržnju protiv njenih ispovednika, javno ili privatno.

U drugom delu neophodno je potrebno, da se zakonom regulišu sledeća pitanja, koja se specijalno odnose na našu veroispovest:

A. Zaključivanje i razvod braka.

Ovo je pitanje regulisano jevrejskim zakonodavstvom, koje je od vajkada primenjivano a i danas se još primenjuje na sve Mojsijevce. Tim istim zakonadavstvom utvrđen je i način zaključenja braka, a propisano je i ustrojstvo jevrejskih duhovnih sudova za rešavanje svih pitanja iz oblasti bračnog prava među pristalicima Mojsijeve vere. Potrebno je, da se u ovaj zakon unese odredba, da su za Mojsijevce za zaključivanje braka jedino nadležni duhovni predstavnici naših verskih opština te da se raspravi jednoobrazno funkcija duhovnih sudova u tome smislu, da im se prizna isključiva i autonomna nadležnost za rešavanje svih bračnopravnih pitanja među pripadnicima Mojsijeve vere. Ovo je potrebno stoga, što jevrejsko zakonodavstvo sadrži tačno uzroke, s kojih se razvod braka

može izvršiti i da razvod mogu izricati samo duhovni predstavnici naše veroispovesti; kao što je naznačena u njemu osobena forma za vršenje razvoda i davanje odpustine (Get). I kad je kod nas za brak usvojen u opšte konfesionalan princip, onda se i sva pitanja o zaključenju i razvodu braka moraju logično raspravljati po tom principu i za svako veroispovest primati nadležnost njenog duhovnog suda.

Jevrejsko zakonodavstvo ne dopušta mešovite brakove. Kako je sam građanski zakonik za predašnju Srbiju zabranio mešovite brakove između kršćanina i nekršćanina, tako i u ovaj zakon treba unesti zabranu mešovitih brakova.

B. Veroispovedne opštine.

Svi pripadnici Mojsijeve vere organizovani su u veroispovedne opštine, koje imaju svoje statute priznate od upravnih vlasti. Treba zakonom priznati instituciju tih opština i saveza tih opština s tim, da statute njihove ima da potvrdi upravna vlast.

Te se opštine izdržavaju taksama i prirezima, koje one razrezuju među svoje članove.

C. O istupima.

Pre nego što se ne razvede brak i ne ispune sve obaveze vezane sa razvodom braka, neće se dotičnom dovoliti istup ili prelaz na drugu veru.

D. Praznici.

U pitanju praznika ne tražimo nikakih naročitih odredaba, samo da se Jevreje u subotu ne sili na poslovne ili fizične akte, ako oni to ne bi hteli činiti.

Dolaze potpisi.

III.

Kongrua, verski zaklad in verski davek.

Kongrua.

Kongrua pomeni najnižji znesek letnih prejemkov cerkvenega službenika, ki je neobhodno potreben, da zamore z njim svojemu stanu primerno izhajati.

Pravična določitev kongrue je tedaj temeljna podlaga za dograditev vsega ostalega sistema za osiguranje gmotnega položaja verskih organov.

Načelo, izraženo od katoliške sekcije, da naj se kongrua določi v skladu s prejemki državnih činovnikov kakor bodo ugotovljeni v vsakokrat veljavni uradniški pragmatiki, je praktično bilo sprejeto tudi po dosedanji zakonodaji o tem predmetu.[7] Dokler se bodo prejemki činovnikov delili na plače in draginjske doklade, bi to moralo veljati tudi za duhovništvo, kajti merodajni naj bodo celotni prejemki in ne plača kot taka. Seveda bi pri katoliški duhovščini odpadle vse rodbinske doklade, kar bi pomenilo za proračun kat. cerkve v primeri z onim drugih konfesij razmerno veliko olajšavo in bi prišlo do izraza seveda tudi pri višini eventualnega verskega davka.

Ako na ta predlog pristane tudi država, pa bo treba upoštevati, da bodo morali vsi oni, ki uživajo stanovanje v naravi, plačevati cerkvi ustrezno najemnino, ki se mora odmeriti po razmerah v dotičnem

[7] Glej zakon z dne 29. septembra 1898, d. z. štev. 176 ter zakon z dne 7. januarja 1894, d. z. štev. 157, po katerih je bila kongrua za dušebrižnike določena v višini prejemkov državnih činovnikov XI.—VIII. čin. razreda. Profesorji bogoslovja na škofijskih zavodih so bili glede plače izenačeni s srednješolskimi profesorji. Kongrua stolnih kanonikov je dosedaj odgovarjala plačam državnih uradnikov VII. in VI. čin. razreda.

kraju ali pa se jim bo tako določena letna najemnina vračunala v kongruo.[8]

Po uredbi z dne 28. aprila 1921, Službene Novine štev. 111, z dne 20. maja 1921, znašajo plače državnih uslužbencev v krajinah izven Srbije in Črne gore na leto za

XI.	čin.	razred	1.600,	1.700,	1.800,	1.900	Din.
X.	»	»	2.000,	2.200,	2.400,	2.600	»
IX.	»	»	2.800,	3.000,	3.200,	3.400	»
VIII.	»	»	3.600,	3.800,	4.000,	4.200	»
VII.	»	»	4.500,	4.800,	5.100		»
VI.	»	»	5.500,	5.900,	6.300		»

Osebna draginjska doklada pa je sedaj odmerjena za uradnike z letno sistemizirano plačo do 6999 Din. po draginjskih razredih na 17, 16 in 15 Din. dnevno, za vse druge uslužbence, ne glede na višino letne plače pa na 12·50, 12 in 11·50 Din. dnevno. Te doklade so se z uredbo z dne 6. junija 1921, Službene Novine št. 129, za vse državne uslužbence izven Srbije in Črne gore povišale za 10%.[9]

O tem se na anketi ni razpravljalo, kako se naj različna cerkvena službena mesta porazdele v označene razrede kongrue in tudi ne o tem, če je mogoče po določenem številu službenih let doseči najvišjo kongruo tudi na *istem* službenem mestu. V prvi vrsti bo pač stvar avtonomne cerkvene uprave, da najde pravilno in pravično diferenciacijo in ne pride v nevarnost, da ostanejo težavne in oddaljene župnije nezasedene.

Opozarjam na dejstvo, da deli avstrijski zvezni zakon z dne 13. julija 1921, zvezni zakonik štev. 403, s kojim sta se novelirala zakona z dne 19. septembra 1898, štev. 176 d. z., in z dne 7. januarja 1894, d. z. štev. 15, duhovništvo na šestero skupin z različno začetno kongruo, in sicer spadajo v *prvo* skupino

[8] Drugi odstavek člen 2. uredbe, štev. 111, Služb. Novine 1921, določa: Oni državni uslužbenci, ki uživajo stanovanje v naravi in katerim to stanovanje ne spada med redne prejemke, plačujejo državi ustrezno najemnino, ki se mora odmeriti po razmerah v dotičnem kraju.

[9] Zakonodajni odbor skupščine je koncem prošlega leta o draginjskih dokladah aktivnih in penzioniranih državnih nameščencev sprejel nov zakon, o katerem se je v novinah poročalo. Kdaj se bo ta zakon začel v praksi izvajati, še ni določeno.

pomožni duhovniki z že dovršeno *dveletno* službo, ki so nameščeni izven sedeža škofa, oziroma izven glavnega mesta, tedaj kaplani na deželi; drugo skupino tvorijo *pomožni* duhovniki z dovršeno dveletno službo, nastavljeni na sedežu škofa ali v glavnem mestu dežele ali pri kaki cerkvi izven sedeža župnika (expositi). *Tretja* in *četrta* skupina obsegata samostojne dušne pastirje (dušebrižnike), in sicer četrta one, ki so nastavljeni na sedežu škofa ali v glavnem mestu dežele, tretja vse ostale; v *peto* skupino so uvrščeni dignitarji in rezidencialni kanoniki metropolitanskih in stolnih kapitljev in v *šesto* spadajo prvi dignitarji teh kapitljev.

Pomožni duhovniki pred dovršeno dveletno službo imajo nekoliko nižje izmerjene prejemke na temeljni plači, kar bi približno odgovarjalo adjutom konceptnih praktikantov v naših uradih.

Razvrstitev cerkvenih službenih mest na skupine v svrho ureditve kongrue se mi dozdeva tudi za naše razmere neizogibna potreba. Napredovanje v višje stopnje kongrue iste skupine bi se moralo vršiti povsem analogno kakor pri državnih uslužbencih po službeni dobi.

V določeno kongruo se bodo morali vračunavati sledeči prihodi (prejemki):

a) čisti donos zemljišč *po svoji istiniti višini*, ne samo v onem znesku, ki služi za podlago za odmero zemljiškega davka. V tem oziru naj upravne oblasti druge instance sporazumno z ordinariati določijo pred oddajo fasijskih pol, kolikokratni *čisti katastralni* donos da odgovarja *istinitemu čistemu donosu* zemljišč različnih kulturnih vrst v različnih krajih. Tako izračunani čisti donos se mora potem med prejemki fatirati; verski službenik pa je v slučaju, da je navzlic svoji brigi in pazljivosti dosegel dejanski manjše donose, zavezan napovedati samo te, le da mora dokazati, da mu zemljišče ni neslo več. Pri nadarbinskih gozdovih bo treba predložiti odobreni gospodarski načrt in všteti one dohodke, ki so se dosegli ali so pričakovati na podlagi tega načrta. Pri vinogradih se mora vračunati doseženi čisti donos prejšnjega leta ali poprečni donos zadnjih let;

b) najemnina za v najem dana poslopja v svoji pravi višini po odbitku zakonite kvote za vzdrževalne in amortizacijske stroške;

c) prihodi iz kapitalij, porabnih pravic in obrtnih podjetij;

d) stalne rente in dotacije v denarju, denarni vrednosti ali prirodninah (naturalijah). Prirodnine so računati po povprečnih krajevnih cenah, odbivši 20% od kosmate skupne cene za pobiranje in izterjanje;

e) prebitki iz lokalnega cerkvenega imetja, v kolikor se smejo porabiti v svrho dotacije. Če ima cerkev n. pr. svoja lastna zemljišča, ki ne spadajo pod imetje nadarbine, in če obstoja pravni naslov, da se prebitki iz imovine cerkve porabijo za dotacijo nadarbenika, se morajo tudi ti prejemki vračunati v kongruo;

f) štolnina v pavšalnem znesku, ki ga določita sporazumno upravno oblastvo druge instance in domači škof, oziroma ministrstvo vere, ako se ta sporazum ne doseže. Tako je bilo dosedaj ter se je od pavšalnega zneska letne štolnine odračunalo v vsakem slučaju 60 K = 15 Din.

V bodoče bi kazalo, da se »s t o l a n u d a« sploh odpravi, ker bodo verniki itak morali prispevati za vzdrževanje dušebrižnikov s posebnimi dokladami, tako da bi postale poroke in pogrebi z navadnimi obredi povsem prosti cerkvenih pristojbin. Za posebne slovesnosti pri pogrebih in porokah pa naj se ohrani i nadalje štolninska pristojbina, katere višino določi ordinariat, n. pr. za poroke v izrednem času, za poroke z mašo, za blagoslovljenje mrliča na domu in kondukt s svečeništvom iz doma na pokopališče i. p.;

g) prejemki iz ustanovnih glavnic za maše in druga bogoslužna dejanja.[10] Prejemki za kurentne

[10] Po dosedanjem zakonu o kongrui iz leta 1898. se prejemki za ustanovljene maše niso vračunali v kongruo. Po mojem mnenju pa tvori tozadevna obveznost nadarbenika del dolžnosti njegove službe, za katero je plačan že s priznano mu kongruo, zato bi bile obresti iz ustanovnih glavnic šteti iz pravnih razlogov med r e d n e nadarbinske prejemke.

maše niso vračunati, ker niso stalni in ker ne obstoja pravna obveznost cerkvenih uslužbencev, da jih opravljajo;

h) po krajevnih razmerah določena letna najemnina za stanovanje v naravi;[11]

i) morebitna z dotično službo na podlagi pravnega naslova zvezana prehrana, razsvetljava in kurjava z zneskom, ki se ima določiti po upravnem oblastvu druge instance ter krajevnem ordinariju ali po ministrstvih vere in financ;

k) zneski, ki jih plača država dušebrižnikom za vodstvo matrik in ki se morajo določiti sporazumno po krajevnem ordinariju in političnem oblastvu ali pa po pristojnih ministrstvih za vse župnije z ozirom na število duš in poslovni obseg zadnjih let;

l) zneski, ki jih plača država za verouk v prvih treh razredih osnovnih šol, ker je smatrati ta pouk kot dolžnost dušebrižnika, ki je z njegovo cerkveno službo nerazdružljivo zvezana, za kojo mu torej poleg kongrualnih prejemkov ne gre nikak poseben honorar. Verouk v osnovnih šolah od četrtega razreda dalje ter na vseh višjih šolah pa je posebno nagraditi, v kolikor se itak ne izvršuje po državno nastavljenih veroučiteljih, in te nagrade za kongruo ne pridejo v poštev;[12]

m) kanoniki morajo napovedati vrh tega morebitne prejemke ex mensa communi.

Kot izdatki se imajo od kosmatih prejemkov odšteti:

a) vsi na prejemke odpadajoči drž. davki, davki in doklade, ki jih pobirajo samoupravna telesa ter zneski, ki so na osnovi zakona plačati v javne svrhe ter pristojbinski ekvivalent;

b) pisarniški stroški za vodstvo matrik, če jih ne krije država ali morebitni drugi zavezanec

[11] Ako bo bodoča uradniška pragmatika določila med prejemki činovnikov tudi posebno stanarino, bi za vse one cerkvene službenike, ki imajo stanovanje v naravi, pri določitvi kongrue stanarina dotičnega uradniškega činovnega razreda ne prišla v poštev.

[12] Verouk v prvih treh razredih osnovnih šol je bil tudi po zakonu z dne 17. junija 1888, d. z. štev. 99, brezplačen.

ter pisarniški stroški za opravljanje dekanatskih funkcij;[13]

c) dajatve v denarju ali denarni vrednosti, s katerimi so prejemki pravnoveljavno obremenjeni (n. pr. nekatere župnije glede prehrane kaplanov);

d) zavarovalnine nadarbinskih poslopij proti požaru;

e) obresti in anuitete od dolgov, najetih na dotično cerkveno imetje.

Stroški za osebno vzdrževanje nadarbenika, izdatki, zvezani z obdelovanjem zemljišč ter z navadnimi popravili na nadarbinskih poslopjih niso uvrstiti med odbitke.

Stroški za izredna popravila, za popravila v večjem obsegu, za nove zgradbe itd. bi se morali pokriti iz sredstev skupnega cerkvenega proračuna, ako se ne najde zanje kritja v imovini dotične cerkve.

Pravico do kongrue imajo a) vsi samostojni in pomožni dušebrižniki; med kategorijo dušnopastirskega duhovništva spadajo tudi kolegiatni kapitlji; b) stolni kapitlji. Kot samostojni dušebrižnik se mora smatrati tisti, ki je na podlagi kanoničnega nameščenja po pristojnem škofu upravičen in zavezan, da izvršuje v določeni cerkveni občini dušno pastirstvo ali ki je drugače po škofu k izvrševanju dušebrižništva pooblaščen, kakor n. pr. lokalni kaplani (expositi), provizorji (vicarii oeconomi) i. p., v kolikor je dotična dušebrižniška postaja priznana tudi od državne oblasti kot samostalna.

Med pomožno svečeništvo spadajo oni duhovniki, ki so od škofa samostojnim dušebrižnikom dodeljeni v pomoč z izrecnim ali molčečim odobrenjem državne oblasti. Vsa mesta, ki so obstojala že v času, ko je stopil v veljavo ces. pat. z dne 5. novembra 1855[14] in ki pozneje niso bila izrecno odpravljena, so smatrati po državni oblasti odobrenim.

Religiozi, ki oskrbujejo mesto posvetnega pomožnega dušebrižnika, imajo pod pogojem, da se smatra

[13] Za oskrbovanje dekanatskih poslov bi se morala iz cerkvenih sredstev poleg kongrue dovoliti posebna remuneracija, ali pa bi se moralo dekane uvrstiti v višji razred kongrue.

[14] Avstrijski konkordat, ki ima za Hrvate deloma še danes veljavo.

njih namestitev od cerkvene in državne upravne oblasti druge instance za potrebno, pravico do kongrue pomožnega dušebrižnika.

Provizorji izpraznjenih službenih mest dobivajo kongruo, ki je določena za pomožne dušebrižnike v istem kraju ter 80 % razlike med temi prejemki in kongruo, ki je določena za mesto, ki ga dotični provizor oskrbuje.

Oni duhovniki, ki veljajo po svoji službi in svojem položaju za državne ali druge javne činovnike, spadajo pod predpise uradniške pragmatike in veljajo zanje določbe o kongrui šele tedaj, če prestanejo biti državni činovniki. Ako duhovniki, ki so državni činovniki, opravljajo tudi dolžnosti kake cerkvene službe, se jim sme dovoliti iz cerkvenih sredstev samo primerna remuneracija.[15]

Glede pravice do penzije in višine pokojnine veljajo per analogiam isti predpisi kakor za državne činovnike, tako da dobi vsak cerkveni službenik po dovršenih 35 letih službe pokojnino priznano v znesku svojih zadnjih letnih rednih prejemkov. Draginjske doklade upokojencev se plačujejo v isti izmeri, kakor neoženjenim državnim penzionistom v dotičnem kraju.

Odkrito priznanje zasluži sklep katoliške sekcije verske ankete, da se morajo dajatve v prirodninah, torej v prvi vrsti bera, kjer še obstoji, prispevki patronov ter obveznosti župljanov, da pomagajo župniku pri gospodarskem delu, odkupiti v novcu. Vse te dajatve so postale dandanes, ko stoji blago visoko, denar pa nizko v ceni, več ali manj povsod odiozne in župljani bi njih odkup gotovo z veseljem pozdravili. Za cerkev in državo pa je priporočljivo, da se ta odkup, seveda po sedanji vrednosti dajatev, izvrši čimprej, ker je baš sedaj brez težkoč izvedljiv in ker nudi razmeroma visoka odkupnina, plodonosno naložena, cerkvi tudi v bodoče očividnih koristi, posredno pa tudi državi in državljanom.[16]

[15] Za učiteljsko osobje na škofijskih bogoslovnih zavodih kaže i v bodoče pridržati analogijo s plačami učiteljev srednjih šol.

[16] Uporaba deželnega zakona za prejšnjo vojvodino Kranjsko z dne 25. januarja 1896, štev. 8 dež. zak., za odkup bere je

Kdor prejema za svojo službo več, kakor iznaša njegova kongrua, je sicer po določilih kanonskega in civilnega prava neomejen lastnik vseh svojih dohodkov, a obenem podvržen davčni obveznosti napram državi in napram avtonomni cerkveni upravi. *Z odobrenjem države* mu sme tedaj cerkvena oblast predpisati davek od dohodkov, ki mu ostanejo preko kongrue, v višji ali manjši meri, smela bi zahtevati celo ves preostanek. V kaki višini da se bo ta za upravo cerkvenega imetja in za vzdrževanje verskih uslužbencev velevažni davek predpisal, bo stvar modrega sporazuma med vlado in vodilnimi cerkvenimi krogi. Pravičnost zahteva, da naj ima tisti, ki ima več skrbi in brige, za svoj trud tudi več gmotnih koristi. Verski davek onih nadarbenikov, kojih redni prejemki presegajo višino kongrue, naj bo tedaj odmerjen progresivno, a vedno tako, da bo davčni zavezanec ohranil živ interes na prospevanju svojega gospodarstva in svojih podjetij.

Pravična določitev kongrue je potemtakem v dvojnem oziru temelj za zgradbo sistema gmotnega osiguranja verskih službenikov: prvič nam omogoči pregled čez ona službena mesta, kojih prejemki višine kongrue ne dosežejo in nam pokaže vsoto potrebnih dopolnil v celi državi; drugič nam poda podlago za obdačenje onih nadarbenikov v cerkvene svrhe, kojih letni dohodki kongruo presegajo in ki morajo neki del svojih prebitkov dati celoti na razpolago. Brez ureditve kongrue je sestava pravilnega proračuna o vseh potrebah kat. cerkve nemogoča.

Verski zaklad (fond) in verski davek.

Katoliška sekcija je stavila zahtevo, da naj se cerkvi vrnejo vsa posestva in fondi, ki jih država upravlja v njenem imenu. Vobče se nazivajo te skupine cerkvenega imetja verski ali študijski zakladi (Religions- und Studienfonds). Nahajajo se v upravi države že od časa cesarja Jožefa II.

---

sedaj pač nemogoča, ker so se za odkup določene cene v letih 1885—1894 nanašale na kovinsko in ne na papirnato valuto. Za odkup morajo biti merodajne ali sedanje cene prirodninam ali pa kovinska valuta.

Iz imovine razpuščenih samostanov je takratna vlada ustvarila verski zaklad. Merodajno je bilo mišljenje, da tvori vse cerkveno imetje veliko enotno ustanovo za pokritje vseh potreb katoliškega bogoslužja. Vsi nadarbeniki so smeli iz nadarbinske imovine dobivali le toliko, kolikor jim je priznala državna oblast, ki je imela neomejeno pravico, določati višino njihovih letnih prejemkov. Nadarbeniki so upravljali nadarbinsko in cerkveno imovino le kot organi državne uprave verskega zaklada. Imetje razpuščenih institutov je ostalo namenjeno katoliškim bogoslužnim svrham ter je moralo tvoriti dotacijo na novo ustanovljenim župnijam, ekspozituram in kaplanijam ter preskrbovati deficiente in penzioniste. Nadalje so se iz njega vzdržavali generalni seminarji in pozneje škofijski bogoslovni zavodi, v kolikor v to svrho niso zadostovali že poprej obstoječi studijski fondi, kojih upravo so istotako prevzeli državni organi. Samostani, ki so ostali ohranjeni, ker so se smatrali z ozirom na šolske zavode, ki so bili z njimi združeni, ali z ozirom na pomoč, ki so jo dajali posvetnemu duhovništvu v dušnem pastirstvu, *za potrebne*, so morali letne prebitke svojih gospodarskih podjetij prepustiti verskemu zakladu; mendikanti pa so dobivali iz istega zaklada potrebne subvencije za vzdrževanje svojega osobja. Na ta način je bila prepoved pobiranja milodarov, ki je veljala za vse beraške redove brez izjeme, materialno upravičena. A tudi posvetni nadarbeniki, kojih dohodki so presegali letno 600 goldinarjev, pozneje do l. 1874 pa samo škofje in nadškofje z letno dotacijo nad 12 oziroma 18.000 goldinarjev, so morali znatni del (samostani in škofje tri četrtine svojega letnega prebitka) odstopiti verskemu zakladu. Z zakonom z dne 7. maja 1874., d. z. št. 51, se je uvedel progresivni verskozakladni davek za vse nadarbenike in samostane z letnimi dohodki nad 1000 K, ki je v veljavi še dandanes a je v vseh onih slučajih, kjer znaša zakonita kongrua več nego 1000 K letno in se dopolnjuje iz verskega zaklada, v istini obsoleten. Ta davek ter še danes obstoječi predpis, da pripadajo vsi interkalarni donosi izpraznjenih cerkvenih službenih mest verskemu zakladu, kažeta jasno, da je

pravni značaj tega fonda ostal tekom skoraj poldrugega stoletja vedno isti. Nikakor se ne more tajiti, da je njegovo imetje bivše c e r k v e n o imetje, ki je ostalo tudi pod državno upravo namenjeno izključno verskim svrham. Država sama je verski zaklad vedno smatrala kot ustanovo, ki ima služiti izključno samo potrebam cerkve.

Sredstva verskega zaklada so se pa izkazala za pokritje zahtev katoliškega bogoslužja že prav kmalu kot nezadostna, zato mu je priskočila država z izdatnimi dotacijami iz svojih budžetarnih prejemkov na pomoč. Iz verskega fonda se izplačujejo kongrua oziroma njeno dopolnilo aktivnim, ter penzije dosluženim duhovnikom še dandanes. Verski zaklad nudi na ta način obenem garancijo, da se cerkvenega uslužbenca, dasi prejema plačo iz državne blagajne, nikdar ne sme in ne more smatrati kot državnega nameščenca.

Verski zakladi se vzdržujejo danes skoraj samo še iz državnih dotacij. Imamo še sicer obsežna posestva, kakor n. pr. v Bohinjskem kotu v Sloveniji, ali ta posestva se upravljajo po organih državnih šum in domen in njih prihodki ne pridejo cerkvenim potrebam v korist. Če je dajala država za ta odpad na dohodkih primeren nadomestek v dotaciji, ni dosedaj bil nikdo legitimiran do pritožbe radi načina uprave. Drugačna pa bo stvar odslej, ako obvelja načelo, da naj cerkev krije svoje potrebe iz l a s t n i h sredstev.

Ako država imovino verskih zakladov izroči cerkvenim oblastvom, odpade zanjo vsak pravni naslov, dajati jim še nadalje podpore ali dotacije. S tem bi ugasnile tudi vse patronatne pravice verskega zaklada, ki so jih izvrševale dosedaj deželne vlade in ki so temeljile na pravnem naziranju, da so dotična mesta dotirana iz ustanove, ki jo upravlja država. Ako pa država zahteve katoliške sekcije po vrnitvi verskega zaklada cerkveni oblasti iz katerihkoli razlogov ne izpolni, mora pa vsaj dohodke iz versko-zakladne imovine izročiti cerkvi ali pa jih sama uporabiti v njeno korist. Tej dolžnosti bi eventualno smela zadostiti na ta način, da prispeva i v bodoče v bogoslužne svrhe katoliške cerkve določene vsote iz javnih sredstev. Te vsote ali dotacije bi tvorile del

stalnih cerkvenih prejemkov in bi se morale staviti na razpolago ne glede na morebitni verski davek, ker bi bile le nadomestek za dohodke iz verskega zaklada kot po svoji naravi cerkvenega imetja.

Katoliška cerkev bo pa dobivala poleg tega še prispevke dušebrižnikom za vodstvo matrik ter za verski pouk v šolah. Vse te vsote bodo znatno razbremenile cerkveni proračun in od njih višine bo odvisen skupni primanjkljaj, ki se bo moral pokriti potom verskega davka, ločenega po konfesijah.

Centralna blagajna katoliške cerkve, iz katere se bodo nakazovali zneski za lokalne potrebe, naj se imenuje k a t o l i š k i v e r s k i z a k l a d, ki ima svoje veje lahko razpredene po vseh krajih države. Ta naziv bi bil v skladu z dosedanjimi razmerami in bi jasno označeval razliko med državnimi in cerkvenimi javnimi sredstvi. Dohodki iz imovine dosedanjih pokrajinskih verskih zakladov ali državne dotacije, ki bi stopile na njih mesto, prispevki države za vodstvo matrik in za šolski pouk bi se stekali vanj. Nadarbeniki, kojih prejemki presegajo višino kongrue, bi morali primeren del tega prebitka plačevati v to centralno kaso, ker je le na ta način mogoče izravnati neenakosti v dohodkih različnih cerkvenih uslužbencev. Prispevki teh nadarbenikov bi bili po svojem bistvu le nekak pravično preosnovan versko-zakladni davek, kakor se plačuje tudi sedaj. K temu davku se morajo pritegniti i cerkvene korporacije, kapitlji in bogati samostani, kajti izrabiti se mora pravilno vse imetje katoliške cerkve v državi v korist skupnosti in poedincev. Samostanom pa, ki nimajo lastnega premoženja, se morajo dati iz centralnega verskega zaklada potrebni prispevki.

Preden bo mogoče sestaviti skupni proračun za vse potrebe katoliške cerkve v državi, se bo moralo:

1. določiti kongruo;

2. ustvariti enoten zakon o versko-zakladnem davku, ki zadene one nadarbenike, kojih prejemki presegajo višino kongrue, ter bogate komunitete;

3. ugotoviti višino letnih dohodkov že obstoječih verskih zakladov, oziroma državne dotacije, ki naj stopi na njih mesto;

4. določiti z zakonom subvencijo države cerkvenim nameščencem za vodstvo matrik in verski pouk v šoli.

Primanjkljaj, ki ga bo centralni verski zaklad navzlic trajnim, pod 2—4 naštetim virom ter interkalarnim dohodkom iz izpraznjenih nadarbin, napram celokupnim potrebščinam izkazoval, se bo moral pokriti s posebno doklado na neposredne davke vseh katoliških državljanov. Doklada v korist verskega fonda bi bila pravno popolnoma upravičena, ker bi tvorila avtonomni davek, ki zadene vse člane katoliške cerkve kot samoupravnega telesa v državi. Ta davek bi tudi ne pomenil nikake nove obremenitve, ker bodo državljani samo v drugo roko plačevali to, kar bi drugače morali plačati več na državnih davkih.

Kdo bo upravljal centralni katoliški verski zaklad, ali cerkev sama ali država, je stvar politike, glede katere bi bil sporazum med državno in cerkveno oblastjo zelo na mestu. Načelu avtonomije bi odgovarjalo, da upravlja vsaka konfesija svojo imovino, torej tudi svoje davke sama. Seveda bi morala potem avtonomna cerkvena oblast skrbeti tudi sama za pobiranje davkov in za pravilno razdelitev skupnih cerkvenih sredstev po lastnih organih. Država bi dovolila ob potrebi in na prošnjo samo izvršbo v izterjanje zneska, ki odpade po odobrenem cerkvenem proračunu na posameznega katoliškega davkoplačevalca. Stvar bi bila slična, kakor je danes pri izvršbah radi dolžne bire ali neplačane štolnine. Državnim davčnim organom bi se na ta način prihranilo mnogo dela, ki bi se prevalilo na cerkvena oblastva. Po župnijah bi se moral davek pobirati po župniku ali posebnih župnijskih poverjenikih, nadarbeniki sami pa bi versko - zakladni davek pošiljali svojemu ordinariju. Sedež centralne cerkvene blagajne ali katoliškega verskega fonda bi določili cerkveni predstojniki v sporazumu z vlado. Cerkveni uslužbenci bi dobivali plače iz cerkvenih blagajn.

Ako pa prevzame upravo centralnega katoliškega verskega fonda država, kakor je vedno vodila in še danes vodi upravo pokrajinskih verskih zakladov,

bi morali državni davčni uradi pobirati i versko-zakladni davek, zato pa tudi izplačevati duhovništvu odmerjene mu prejemke, skratka, dosedanji v Sloveniji in v Dalmaciji uvedeni sistem bi ostal še nadalje v veljavi ter bi se prenesel na celo kraljevino. Šlo bi v bistvu le za umestno preosnovo in izpopolnitev že obstoječega versko-zakladnega davka, ki bi dajal podlago za zadostno dotacijo verskega fonda, kakor jo bodo zahtevali eksistenčni pogoji katoliškega posvetnega in regularnega klera ter bogoslovnih zavodov.

Ta način ureditve finančne strani katoliškega verskega vprašanja bi sicer ne odgovarjal v toliki meri zahtevam avtonomije, kakor zgoraj omenjeni; vendar bi se pa ne smelo reči, da bi avtonomiji naravnost nasprotoval, ker bi bila državi po cerkveni oblasti uprava verskega davka samo delegirana. V istini bi dobivali vsi cerkveni uslužbenci svoje prejemke ne iz državnih, ampak iz cerkvenih sredstev, državne davkarije bi opravljale z izrecnim ali vsaj molčečim odobrenjem cerkve, davčne agende avtonomne verske uprave, kakor jih upravljajo že od nekdaj za občine in okraje, kakor so jih opravljale pred prevratom za dežele, in kakor jih bodo po vsej priliki opravljale tudi za bodoče pokrajinske oblasti. Cerkvena uprava bi se s tem znatno razbremenila in cerkveni organi bi bili obvarovani pred odijem, da se poslužujejo davčnega vijaka.

Ako bi bilo pobiranje versko-zakladnega davka od katoličanov potom doklad na neposredne državne davke težko izvedljivo ali zvezano z nerazmernimi stroški, bi si država mogla pomagati na ta način, da obdači v korist verskega zaklada samo nadarbenike in bogate komunitete, primanjkljaj katoliškega cerkvenega proračuna pa krije potom primerne dotacije verskega fonda iz *svojih* budžetarnih sredstev. V tem slučaju bi posebni verski davek na laike sploh odpadel, pobiral bi se le posredno, ker bi bil zapopaden že v primerno zvišanih državnih davkih. Seveda bi se morale dovoliti potem državne subvencije tudi vsem drugim priznanim veroizpovestim, kolikor bi bila njih potreba izkazana. *Na vsak način pa bi bilo nedopustno, da bi država*

pobirala od vseh državljanov kak procentualni verski davek v namenu, da bi iz njegovih dohodkov dovoljevala subvencije različnim verskim zajednicam. Država kot taka ni kompetentna razpisovati verske davke, temveč je to stvar konfesij, ki pa imajo po svojih verozakonih oblast samo nad svojimi člani. Nikaka konfesija bi tedaj ne mogla privoliti, da se obdačijo njeni člani tudi za potrebe tujih verskih zajednic. Zato lahko rečemo, da bi bil državni verski davek juridično nedopusten in bi načelom paritetne države naravnost nasprotoval. Država sme pobirati za verske zajednice po konfesijah ločene verske davke, ako to sploh hoče storiti, samo kot mandatarka avtonomnih veroizpovesti. Mandat vseh priznanih konfesij v pobiranje splošnega verskega davka od državljanov, brez vsake razlike na posamezne veroizpovesti, pa je juridično nemogoč.

Še na eno možnost rešitve finančnega vprašanja katoliške duhovščine bi ob koncu na kratko opozoril cerkvene in vladne kroge. Mislim, da bi v celi državi pravilno izvedeni versko-zakladni davek na bogate nadarbenike in komunitete zadostoval, da bi se iz njegovih dohodkov pokrili stroški za vzdrževanje revnih samostanov, ki so dobivali že od nekdaj subvencije iz verskega zaklada, in ki se udejstvujejo na polju dušnega pastirstva ali šolstva; dalje za vzdrževanje sedaj od države dotiranih episkopov, revnih kapiteljev in bogoslovnih zavodov ter končno za penzije umirovljenih duhovnikov. Ti naj imajo i v bodoče svojo eksistenco zavarovano v verskem zakladu. Za dušebrižnike pa bi zamogli skrbeti i verniki vsake župnije posebej na sličen način, kakor se to godi v evangeljskih in tudi v nekaterih pravoslavnih župnijah. V tem slučaju naj bi odpadle vse bere in štolnine, za kongruo dušebrižnikov pa bi morali prispevati vsi katoliški davkoplačevalci dotične župnije. Dokler nimamo cerkvenih občin, bi morale te prispevke nalagati politične občine dotičnega župnega okraja ter jih izterjati po svojih organih. Zaostanki bi stali pod sankcijo politične izvršbe. Vsak dušebrižnik pa bi bil zavezan od svojih

prejemkov plačevati določene zneske v verski zaklad v zavarovanje svoje penzije. Ta sistem bi bil razmeroma lahko izvedljiv, ima pa eno hibo, namreč, da bodo ta bremena zadela samo vernike revnih župnij, a drugi katoličani jih ne bodo čutili. Navzlic temu bi morda ta način preskrbe duhovništva odpomogel sedanji krizi najhitreje.

Sklepna beseda.

Zasledoval sem namen, napotiti cerkvene kroge in našo centralno vlado, da se odločijo za to ali ono možnost, kako osigurati gmotni obstanek cerkve in svečeništva. Ako se začne v javnosti o tem razpravljati in ako se da beseda tudi prizadetim osebam, bo to tem bolj razbistrilo položaj. Pomoč se da najti in tudi zbližanje med cerkvenim staliŝčem in državnim interesom smatram za dosegljivo. Popolna avtonomija na polju uprave cerkvene imovine bi pač odgovarjala duhu kanonov, ali bila bi silno težko izvedljiva in za cerkev brez dvoma jako draga. Vse to govori za moder kompromis in upam, da sem ga v glavnih črtah s pravnega stališča že označil.

Nisem nameraval, biti globok in izčrpen, šlo mi je le za to, da se rešitev predolgo ne zavleče in da se postavi vsak načrt že a priori na jasno pravno podlago. Finančni poskusi, ki bi nasprotovali pravnim načelom, bi utegnili zelo kvarno vplivati na razpoloženje prebivalstva različnih konfesij in bi lahko dovedli do verskih sporov. Teh se je treba na vsak način ogniti.

Zelo bi vlada pot kompromisni rešitvi vprašanja ugladila, ako bi takoj prevedla sedanjo kongruo na dinarske zneske, kakor se je to zgodilo že z vsemi uradniškimi plačami in če bi poleg tega ukrenila potrebno, da se izplačajo kuponi predvojnih posojil, ki tvorijo del dotacij cerkvenih službenih mest. Te obligacije se bodo morale itak prevzeti kot del predvojnega dolga stare Avstrije, ki pade na nas kot nasledstveno državo. Zato se bodo morali tudi prej ali slej kuponi honorirati. Cerkvi bi bilo znatno pomagano, če bi se izplačilo odredilo čimprej. Stvar je neposredno v zvezi z ureditvijo kongrue, katera bo

prišla naposled v breme davkoplačevalcem. Zato so tudi oni interesirani na tem, da se obstoječe dotacije v polni meri izrabijo v korist cerkvenim uslužbencem.

* * *

Izvajanja pod I. in III. se popolnoma krijejo s stališčem, ki bi ga bil zavzemal kot referent za zadeve kat. cerkve v ožji komisiji, ki se je po naročilu ministra za vere po zaključitvi ankete sestala 23. in 25. novembra, da formulira predloge za praktično rešitev versko-političnih problemov, ako bi se ta ne bila začasno brez pozitivnih sklepov razšla. Medtem je postal predsednik te komisije minister za notranje zadeve in tudi ministrstvo ver je prešlo v druge roke. Upam pa, da radi tega zadeva ne počiva, in bom zelo vesel, če se mi je s tem spisom posrečilo, jo spraviti v hitrejši tir.

Kazalo.